

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA UPRAVO**

**Diplomsko delo
visokošolskega programa**

**TESNO MEDINSTITUCIONALNO SODELOVANJE
IN STABILIZACIJSKO ASOCIACIJSKI PROCES:
POT ZAHODNEGA BALKANA K PRIDRUŽITVI
EVROPSKI UNIJI**

Darka Kopavnik

Ljubljana, junij 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA UPRAVO

Diplomsko delo
Visokošolskega programa

**TESNO MEDINSTITUCIONALNO SODELOVANJE IN
STABILIZACIJSKO ASOCIACIJSKI PROCES: POT ZAHODNEGA
BALKANA K PRIDRUŽITVI EVROPSKI UNIJI**

Kandidatka: Darka Kopavnik
Številka indeksa: 29116

Mentor: docent dr. Aleksander Aristovnik

Ljubljana, junij 2009

Povzetek

Diplomsko delo sistematično prikazuje z vseh zornih kotov trenutno politično, ekonomsko in socialno stanje na Zahodnem Balkanu. Vpetost držav Zahodnega Balkana v evropski prostor narekuje Evropski uniji aktivno sodelovanje pri vzpostavitvi vseh za delovanje države pomembnih institucij na evropsko raven in s tem tudi napredek na omenjenem političnem, ekonomskem in socialnem področju. Pri svojem prizadevanju si pomaga z različnimi projekti tesnega medinstitucionalnega sodelovanja v okviru stabilizacijsko-pridružitvenih procesov; le-ti so se skozi zadnje desetletje izkazali kot najboljša možna oblika pomoči v smislu institucionalne izgradnje. Institucionalna izgradnja je ključnega pomena pri prehodu držav Zahodnega Balkana iz socializma in komunizma v demokracijo in tržno gospodarstvo. Logika tesnega medinstitucionalnega sodelovanja je, kot bomo v diplomskem delu videli, da je v sodelovanju in izmenjavi izkušenj ter pretakanju znanja moč transformiranja in rasti. V diplomskem delu so tako predstavljene vse države Zahodnega Balkana, njihova problematika, Evropska unija, proces pretekle in prihodnje širitve, stabilizacijsko pridružitveni procesi, tesno medinstitucionalno sodelovanje ...

Ključne besede: tesno medinstitucionalno sodelovanje, Evropska unija, stabilizacijsko asociacijski proces, stabilizacijsko asociacijski sporazum, Zahodni Balkan, Evropska komisija, finančna pomoč, tranzicija, institucionalna izgradnja, širitev EU

Summary

This graduate work systematically shows (from all perspectives) political, economic and social situation in Western Balkans. Countries of Western Balkans are situated in heart of Europe and by that it is unavoidable EU active involvement at all attempts of Western Balkans countries to achieve European level and standard at all political, economic and social spheres. At its efforts to achieve mentioned goals, various kinds of Twinning projects are performed in framework of Stabilization and association process. Institutional building is essential in transition process of Western Balkans countries from socialism and communism to democracy and free market economy. The logic of twinning cooperation is, as it will be seen in this graduate work, that in cooperation, exchange of experiences and spilling-over of knowledge, lies power of transformation and growth. In this graduate work all countries of Western Balkans are represented, their problems, goals and achievements, on the other hand European Union is also presented, process of former and future growth and extension of EU, stabilization and association process, Twinning projects etc ...

Key words: Twinning projects, European Union, stabilization and association process, stabilization and association agreement, Western Balkans, European Commission, financial aid, transition, institutional building, extension of EU.

KAZALO

POVZETEK	ii
SUMMARY	iii
KAZALO	iv
1 UVOD	1
2 ŠIRITEV EVROPSKE UNIJE	3
2.1 PRETEKLE ŠIRITVE	3
2.2 MEJE EU	4
2.3 ŠIRITEV KOT PROCES	5
2.4 STRATEGIJA ŠIRITVE	5
2.5 PRISTOPNI PROCES	5
2.5.1 Prošnja za članstvo	5
2.5.2 Predpristopna strategija	6
2.5.2.1 Pogajanja	6
2.5.2.2 Spremljanje napredka držav kandidatk	8
2.5.2.3 Postopek ratifikacije in pristop	8
2.5.3 Zmogljivost povezovanja Evropske unije	8
2.6 INSTITUCIJE	8
2.7 POLITIKE EU	9
2.8 PRORAČUN EU	9
2.8.1 Finančna pomoč	11
2.8.2 Predpristopna pomoč	11
2.8.3 Pomoč po pristopu	12
3 PROBLEMATIKA DRŽAV ZAHODNEGA BALKANA	13
3.1 NAPREDEK DRŽAV V PROCESU PRIBLIŽEVANJA IN PRIDRUŽEVANJA EVROPSKI UNIJI	14
3.1.1 Države kandidatke	14
3.1.1.1 Hrvaška	14
3.1.1.2 Nekdanja jugoslovanska republika Makedonija	16
3.1.2 Potencialne države kandidatke	18
3.1.2.1 Albanija	18
3.1.2.2 Bosna in Hercegovina	19
3.1.2.3 Srbija	22
3.1.2.4 Črna gora	24
3.2 VLOGA SLOVENIJE NA PODROČJU ZAHODNEGA BALKANA	26
4 STABILIZACIJSKO-PRIDRUŽITVENI PROCES	28
4.1 DEFINICIJA STABILIZACIJSKO-PRIDRUŽITVENEGA PROCESA	28
4.2 FINANČNA IN TEHNIČNA POMOČ V OKVIRU STABILIZACIJSKO-PRIDRUŽITVENEGA PROCESA	29
4.2.1 Instrument za predpristopno pomoč (IPA)	30

4.2.2	Pomoč po pristopu držav kandidatk k Evropski uniji	31
4.2.3	Spremljanje pomoči in ocenjevanje pomoči ter poročanje o napredku Svetu Evropske unije in Evropskemu parlamentu	31
4.2.4	Prejšnja pomoč	32
4.2.5	Program CARDS	32
4.3	TRGOVINSKI SPORAZUMI	33
4.3.1	Bilateralna raven	34
4.3.2	Regionalna raven	34
4.3.3	Multilateralna raven oz. pridružitve Svetovni trgovinski organizaciji	35
4.4	PAKT STABILNOSTI ZA JV EVROPO	36
5	TEMELJNI POJMI IN ELEMENTI TMIS	38
5.1	KAJ SO PROJEKTI TMIS	38
5.2	TEMELJNA NAČELA VSEH PROJEKTOV TMIS	40
5.2.1	Vloga države prejemnice	40
5.2.2	Vloga države članice	41
5.2.3	Vloga Evropske komisije	41
5.2.4	Vloga SVEZ pri medinstitucionalnem sodelovanju	42
5.3	PRAVILA FINANCIRANJA TMIS PROJEKTOV	44
5.4	IZVAJANJE TWINNING PROJEKTOV	44
5.4.1	Sodelujoči v projektu TMIS	45
5.4.2	Postopek izvajanja TMIS	46
5.4.3	»Twinning light« kot posebna oblika TMIS	47
5.5	SLOVENIJA IN TMIS	48
5.6	TMIS V DRŽAVAH ZAHODNEGA BALKANA	50
6	ZAKLJUČEK	53
	LITERATURA	55
	VIRI	57
	SEZNAM SLIK IN TABEL	58
	SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC	59
	IZJAVA O AVTORSTVU IN NAVEDBA LEKTORJA	61

1 UVOD

Vse države Zahodnega Balkana si želijo vstopiti v Evropsko unijo. Rade bi pospešile svojo gospodarsko obnovo, izboljšale medsebojne odnose, v katere so globoko zarezale vojne, ter utrdile svoje demokratične ustanove. Območje Zahodnega Balkana ostaja politično, pravno in gospodarsko precej nestabilno. Spopada se s številnimi težavami, kot so brezposelnost, korupcija, organiziran kriminal, nespoštovanje pravic manjšin, pomanjkljivo sodelovanje znotraj regije ter šibko in neučinkovito pravosodje. Stabilnost, varnost in povečanje blaginje Zahodnega Balkana so tako tudi posebna prednostna naloga Evropske unije.

Širitev je eno izmed najmočnejših orodij politike Evropske unije, zato si že od ustanovitve prizadeva za tesnejše povezovanje ter sprejem novih članic. Pretekle širitve so se izkazale za uspešne, saj so Evropsko unijo okrepile in pripomogle k utrditvi demokracije, človekovih pravic ter pravne države po vsej celini. Obsežnejši notranji trg in gospodarsko sodelovanje sta pripomogla k večji blaginji in konkurenčnosti, s tem pa razširjeni Evropski uniji omogočila boljši odziv na globalizacijske procese. S širitvijo se je povečal tudi pomen Evropske unije v svetu, saj je postala močnejši mednarodni partner. Politika širitve se je izkazala tudi za učinkovito pri zagotavljanju miru, varnosti in stabilnosti.

Temelji za vpetost držav Zahodnega Balkana v Evropsko unijo so bili vzpostavljeni s Solunsko agendo. Ponujena jim je možnost, da ob izpolnitvi potrebnih pogojev postanejo polnopravne članice Evropske unije. Države Zahodnega Balkana nedvomno sodijo v združeno Evropo. Narodi in vlade Zahodnega Balkana si želijo boljše prihodnosti v povezavah evropskega političnega in gospodarskega življenja. Evropska perspektiva pa je tista, ki jim zagotavlja močno spodbudo za potrebne politične in gospodarske reforme, spodbuja medsebojno spravo, prinaša krepitev demokratičnih načel in predstavlja zagotovilo za boljšo prihodnost regije. Zahodni Balkan je del evropskega kontinenta, zato mora končno najti svoje mesto v združeni Evropi.

V diplomskem delu sem si zadala nalogo temeljito predstaviti interakcijo med Evropsko unijo in državami Zahodnega Balkana. Bistvo, namen in cilj diplomskega dela je bralcu dati vpogled v proces pridruževanja držav Zahodnega Balkana Evropski uniji. V tem procesu ima tesno medinstitucionalno sodelovanje izredno pomembno vlogo, saj so delujoče institucije ključnega pomena za delujoč državni aparat. Skozi diplomsko delo pa ne predstavim samo vpogleda v potek in vsebino tesnega institucionalnega sodelovanja, temveč vse, kar je povezano s tem. Smiselno je predstaviti bralcu, zakaj bi neka država izvajala projekte tesnega medinstitucionalnega sodelovanja, torej predstaviti Evropsko unijo kot cilj in smisel prilagajanja.

Bralec mora tudi dobiti občutek o trenutnem stanju v državah Zahodnega Balkana. Spremembe in napredek, ki so doseženi v zadnjem desetletju, so predvsem posledica pomoči Evropske unije, kar je tudi nazorno pokazano v diplomskem delu. Torej če poskusim zajeti in povzeti namen diplomskega dela, je le-ta celostno predstaviti interakcijo med državami kandidatkami in potencialnimi državami kandidatkami držav Zahodnega Balkana za vstop v Evropsko unijo. V tej interakciji so predstavljeni vsi ključni elementi, ki definirajo tako Evropsko unijo kot države Zahodnega Balkana, hkrati pa kot najaktivnejši element predstavim tesno medinstitucionalno sodelovanje. Po uvodu, v drugem delu natančno predstavim nastanek in širitev Evropske unije ter vse elemente, povezane s širitvijo. V tretjem delu opredelim problematiko, trenutno situacijo, napredek in pričakovanja, povezana z Zahodnim Balkanom. V četrtem delu podrobno predstavim in definiram stabilizacijsko pridružitveni proces in sporazum, ki sta okvir delovanja in ukrepanja Evropske unije v odnosu do držav Zahodnega Balkana. Prav tako definiram posamezne nivoje trgovinskih sporazumov: bilateralnih, regionalnih in multilateralnih. Na kratko še opišem stabilizacijski pakt ter predstavim proces in potek pogajanj ter trenutno pozicijo vsake države v tem procesu. V petem delu predstavim pojem Tesnega medinstitucionalnega sodelovanja – najprej splošno, nato pa še vsebinsko, tako s strani prejemnice »pomoči« kot s strani dajalke. V šestem delu predstavim vlogo Slovenije v procesu pridruževanja držav Zahodnega Balkana k Evropski uniji. V sedmem delu zaključim s sklepom.

2 ŠIRITEV EVROPSKE UNIJE

Evropska unija (v nadaljevanju EU) po vseh nesoglasjih in vojnah, ki so jih doživele pretekle generacije, združuje Evropo. EU je ustanovilo šest držav članic, danes pa jih šteje 27. Širitev je eno izmed najmočnejših orodij politike EU, saj sta, kot je pokazala nedavna zgodovina, prav privlačnost EU in želja postati država članica, pomagali preoblikovati države Srednje in Vzhodne Evrope v moderne in uspešne demokracije. Širitev je pazljivo načrtovan proces, ki pomaga pri preoblikovanju vključenih držav, širi mir, stabilnost, blaginjo, demokracijo, človekove pravice in načela pravne države ter tržne ekonomije po vsej Evropi. Obsežnejši notranji trg in gospodarsko sodelovanje sta pripomogla k večji blaginji in konkurenčnosti, s tem pa razširjeni Uniji omogočila boljši odziv na izzive globalizacije. S širitvijo se je tudi povečal pomen EU v svetu, saj je postala močnejši mednarodni partner. Širitev je tako za Evropsko unijo kot tudi za celotno Evropo zgodba o uspehu, saj je pripomogla k temu, da je delitev Evrope presežena.

2.1 PRETEKLE ŠIRITVE

Leta 1951 je šest držav (Belgija, Nemčija, Francija, Italija, Luksemburg in Nizozemska) ustanovilo Evropsko skupnost za premog in jeklo, ki sta ji leta 1957 sledili Evropska gospodarska skupnost in Evropska skupnost za atomsko energijo. Širitev povezovanja med državami članicami je šla z roko v roki z geografsko širitvijo Skupnosti. Tako je Evropa v več kot petdesetletni zgodovini povezovanja videla pet uspešnih širitev EU:

- Leta 1973 so se Evropski uniji pridružile Danska, Irska in Velika Britanija.
- Leta 1981 je del EU postala Grčija.
- Leta 1986 sta državi članici postali Španija in Portugalska.
- Leta 1995 so se EU pridružile Avstrija, Finska in Švedska.
- Leta 2004 je EU prestala širitev, ki se je zapisala v zgodovino kot edinstvena, saj je pomenila ponovno združitev Evrope po desetletjih ločitve zaradi železne zaves. Uniji se je 1. maja 2004 pridružilo deset držav Srednje in Vzhodne Evrope ter Sredozemlja: Češka, Estonija, Ciper, Latvija, Litva, Madžarska, Malta, Poljska, Slovaška in Slovenija. 1. januarja 2007 se je s pristopom Romunije in Bolgarije zaključil peti krog širitve EU.

Peti krog širitve EU, ki je bil zaradi nepripravljenosti Bolgarije in Romunije na vstop leta 2004 izveden v dveh korakih, je bil najboljše pripravljen krog širitve Evropske unije doslej. Unija je leta 1993 prvič natančno določila pristopna merila. Da lahko država postane članica EU, mora v državi vladati stabilna demokracija, država mora spoštovati človekove pravice, imeti konkurenčno tržno gospodarstvo in mora biti sposobna prevzeti

pravni red Skupnosti. Danes Unija skrbno spremlja prizadevanja držav kandidatk pri izpolnjevanju teh pogojev. Natančen nadzor izpolnjevanja pogojev za članstvo ter različne oblike finančne pomoči so nove države članice dobro pripravile na vključitev v različne institucije in uspešno izvajanje predpisov EU. (Širitev EU, 2009)

2.2 MEJE EU

V Pogodbi o Evropski uniji (Maastrichtska pogodba) je zapisano, da lahko za članstvo v EU zaprosi vsaka evropska država, ki spoštuje vrednote demokracije, človekove pravice in načela pravne države. To pa ne pomeni, da morajo za članstvo zaprositi vse evropske države, oziroma, da mora EU sprejeti vse države prosilke. Širitev ni samodejen proces, ampak postopek, pri katerem je ključnega pomena izpolnitev meril za članstvo (med drugim tudi t.i. koebenhavnski kriteriji). Meje EU so določene s soglasnimi odločitvami na najvišji politični ravni. EU temelji bolj na vrednotah in političnih odločitvah kot na rekah in gorah. Evropska unija je politični projekt, enako pa velja tudi za njene meje.

Razlikujemo fizični in geografski koncept Evrope. Nekateri Karibski otoki (na primer Martinique in Guadeloupe) so del ozemlja EU, medtem ko nekatere evropske države niso (denimo Islandija, Norveška ali Švica). Geografi in zgodovinarji se niso nikoli strinjali glede fizičnih in naravnih meja Evrope. Politične meje EU pa so se spremenile vedno, ko je pristopila nova država ali ko je EU "izgubila" ozemlje, npr. Grenlandijo leta 1985.

Da ne bi preveč obremenili integracijske sposobnosti EU, je Barrosova komisija potrdila obstoječe obveznosti do držav, ki so že v pristopnem procesu: Turčija, Hrvaška in Makedonija. Večkrat pa je bilo tudi jasno izraženo stališče, da države Zahodnega Balkana, to so Albanija, Bosna in Hercegovina, Srbija ter Črna gora, spadajo v evropski okvir ter lahko brez večjih zadržkov zaprosijo za članstvo.

EU se nedvomno zavzema za spodbujanje stabilnosti na območjih, ki ležijo v njeni neposredni bližini. S širitvijo se meje Unije pomikajo in postajajo daljše. Tako se je s 1. januarjem 2007 podaljšala meja z Ukrajino, medtem ko je Unija dobila tudi novo sosedo, Moldavijo. Unija bo morala okrepiti čezmejno sodelovanje s sosednjimi državami (predvsem Rusijo, Ukrajino in Belorusijo) v zvezi s prometno in okoljsko politiko ter vprašanji, kot sta notranja varnost in boj proti tihotapljenju ljudi čez meje ter drugimi oblikami mednarodnega kriminala. Prav tako pa ne gre pozabiti na novonastalo državo Kosovo, katere dolgoročni cilj je pridružitvev Evropski uniji; pred tem pa seveda mora rešiti vse večje politične nesporazume s Srbijo, ki so še vedno zelo živi, nato pa se uskladiti na vseh vsebinskih vprašanjih, sektorjih in poljih z evropskimi državami, da lahko zaprosi najprej za status kandidatke, kasneje pa še članice. (Prodi, 2002, str. 56–58)

2.3 ŠIRITEV KOT PROCES

Širitvena politika EU temelji na treh osnovnih načelih (Širitev EU, 2009):

- Utrjevanje obveznosti – Unija je previdna pri prevzemanju kakršnih koli novih obveznosti, a spoštuje svoje obstoječe obveznosti do držav, ki so že vključene v proces širitve.
- Pogojevanje – postavljanje strogih, a poštenih pogojev za pridružitve EU zagotavlja dobro opravljene priprave na pristop v državah kandidatkah, kar posledično olajša njihovo vključitev v EU. Povečanje obsega skupnih politik EU utemeljuje strogo uporabo pogojevanja v predpristopni fazi in natančno izpolnjevanje zahtev pri vsakem koraku v posamezni fazi pristopnega procesa.
- Komunikacija – demokratična legitimnost ostaja bistvena za širitveni proces EU, zato mora biti za vsako širitev zagotovljena podpora državljanov EU. Pri pojasnjevanju koristi, ki jih proces širitve ponuja, je bistvena komunikacija.

2.4 STRATEGIJA ŠIRITVE

Bistven namen širitve je postopna razširitev miru, demokracije in blaginje po Evropi. Pri tem mora EU ohraniti in poglobiti lastni razvoj ter hkrati udejanjiti svoje širitvene načrte. Da bi EU tudi v prihodnje bila sposobna sprejeti nove članice, morajo biti države pristopnice pripravljene in sposobne v celoti prevzeti obveznosti članstva v Uniji, Unija pa mora biti sposobna učinkovito delovati in se razvijati. Oba vidika sta bistvena za zagotovitev trajne in široko zasnovane javne podpore, ki bi jo morali krepiti tudi z večjo preglednostjo in boljšim obveščanjem. Po drugi strani pa je potrebno za uspešno evropsko integracijo v vse širši Uniji zagotoviti učinkovito delovanje institucij EU ter nadaljnji trajnostni razvoj in trajnostno financiranje politik EU. (Prodi, 2002, str. 4–22)

2.5 PRISTOPNI PROCES

2.5.1 Prošnja za članstvo

Skladno z 49. členom Pogodbe o Evropski uniji (PEU – Maastrichtska pogodba) lahko vsaka evropska država zaprosi za članstvo v EU, če spoštuje človekove pravice in temeljne svoboščine, načela svobode, demokracije in pravne države, to je načela, ki so skupna državam članicam (6.1 člen PEU). Toda pristop je možen le, če določena evropska država izpolnjuje vsa pristopna merila, ki jih je leta 1993 določil Evropski svet v Kopenhavnu, leta 1995 pa jih je Evropski svet v Madridu še okreпил. Ti kriteriji so:

- politični: stabilne institucije, ki zagotavljajo demokracijo, pravno državo, človekove pravice in spoštovanje zaščite manjšin;

- gospodarski: delujoče tržno gospodarstvo in sposobnost obvladovanja konkurence in tržnih sil v EU;
- sposobnost države, da sprejme obveznosti članstva in se zavzema za cilje politične, gospodarske in denarne unije;
- prevzem pravnega reda (celotne evropske zakonodaje) in učinkovito izvajanje le-tega s primernimi upravnimi in pravosodnimi strukturami.

Evropski svet v Kopenhagenju je leta 1993 tudi sklenil, da "je zmogljivost Unije, da absorbira nove članice ob vzdrževanju hitrosti procesa evropskega povezovanja, pomemben dejavnik v splošnem interesu Unije in držav kandidatk." To v praksi pomeni, da si EU pridržuje pravico pragmatične odločitve o tem, kdaj je državo kandidatko pripravljena oziroma sposobna sprejeti v svoje vrste. Unija mora poskrbeti za to, da bo lahko ohranila svojo zmogljivost delovanja in odločanja po načelu poštenega ravnovesja med institucijami, spoštovala proračunske omejitve in izvajala ambiciozne skupne politike, ki bodo delovale dobro in dosegale načrtane cilje.

Komisija vsako leto pripravi poročila o napredku vsake države kandidatke in potencialne države kandidatke. Ta poročila opisujejo politični in gospodarski razvoj v državah kandidatkah in potencialnih državah kandidatkah. Podana je ocena zmožnosti držav kandidatk, da prenesejo in izvršujejo zakonodajo EU, ter napredek potencialnih držav kandidatk pri sprejemanju standardov EU in uresničevanju drugih posebnih pogojev, kot sta regionalno sodelovanje oziroma v primeru držav Zahodnega Balkana, sodelovanje z ICTY (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia – Mednarodno kazensko sodišče za območje nekdanje Jugoslavije). (Širitev EU, 2009)

2.5.2 Predpristopna strategija

Partnerstva za pristop in evropska partnerstva so osrednji element predpristopne strategije. Na podlagi ugotovitev, ki jih Komisija navede v poročilih o napredku, se v partnerstvih za te države določajo prednostne naloge, pri katerih morajo napredovati, da bi izpolnile cilj, tj. članstvo v EU. Partnerstva poleg tega določajo tudi okvir pomoči EU, da bo ta cilj dosežen.

2.5.2.1 Pogajanja

Država, ki se želi pridružiti EU, vložijo pri Svetu EU prošnjo za članstvo, slednji pa zaprosi Evropsko komisijo za oceno o zmožnosti prosilke, da izpolni pogoje za pridobitev članstva. Če Komisija poda pozitivno mnenje in če se Svet soglasno odloči za pogajalski mandat, se pogajanja med kandidatko in vsemi državami članicami uradno začnejo.

Prvi korak pri pogajanjih je t. i. 'pregled'. To je analitičen pregled pravnega reda države prosilke. Komisija za vsako poglavje in vsako državo pripravi poročilo o pregledu, ki je podlaga za začetek dejanskega, tehničnega pogajalskega procesa. Po pregledu

usklajenosti poglavja države članice po priporočilu Komisije odločijo, ali se pogajanja o poglavju lahko začnejo ali pa sprejmejo sklep o merilih uspešnosti, ki jih mora država kandidatka izpolniti, preden se lahko pogajanja začnejo.

Pogajanja obsegajo celotni Acquis communautaire¹, poglavje za poglavjem, pri čemer se išče dogovor do kdaj, oziroma kako bo država kandidatka prilagodila zakonodajo in prakso zahtevam EU. Posamezno poglavje se začasno zapre le, ko so vse države članice zadovoljne z napredkom. Dokončno se poglavja zaprejo in pogajanja končajo, ko so pogoji in okoliščine pristopa določene v Pristopni pogodbi. (Moussis, 1999, str. 20–86)

Tabela 1: Zahodni Balkan – formalni odnosi z EU

Država	Status	Pogajanja in odnos EU	Predvidena pridružitvev
Albanija	Država prosilka	2006 podpisan SPS (v proces ratifikacije)	2015 – 2020
Hrvaška	Država kandidatka	01.02.2005 stopi v veljavo SPS, trgovinski del se je začel izvajati 2002 2005 začetek pogajanj o pristopu	2010 – 2013
BiH	Država prosilka	03.12.2008 parafiran SPS 16.06.2008 podpisan SPS	2015 – 2020
Makedonija	Država kandidatka	SPS stopi v veljavo 01.05.2004, trgovinski del se je začel uporabljati že v letu 2001 2005 potrditev statusa države kandidatke	2012 – 2015
Črna Gora	Država prosilka	01.10.2007 podpisan SPS	2015 – 2020
Srbija	Država prosilka	29.04.2007 podpisan SPS	2015 – 2020

Vir: MG, 2009

¹To je besedna zveza v francoščini, ki označuje „EU takšno, kakršna je“, ali z drugimi besedami, pravice in obveznosti, ki so skupne vsem državam članicam EU. „Acquis“ zajema vse pogodbe in zakone EU, deklaracije in resolucije, mednarodne pogodbe o zadevah na področju EU ter sodbe Sodišča Evropskih skupnosti. Ta izraz obsega tudi skupne ukrepe, ki jih vlade držav članic EU sprejmejo na področju pravosodja in notranjih zadev, kakor tudi na področju skupne zunanje in varnostne politike. Če neka država torej „sprejme pravni red EU“, sprejme EU v obliki, v kakršni je. Vse države kandidatke morajo sprejeti „acquis“, preden vstopijo v EU, kar pomeni, da morajo pravni red EU prenesti v svojo nacionalno zakonodajo.

2.5.2.2 Spremljanje napredka držav kandidatk

Komisija redno obvešča Svet EU in Parlament o pripravah držav kandidatk na članstvo. Ta tako imenovana "poročila o spremljanju" in "poročila o napredku" ocenjujejo napredek, ki ga vsaka država doseže v okviru priprav na pristop, pomagajo pa tudi državam kandidatkam pri načrtovanju dela v procesu pristopa.

2.5.2.3 Postopek ratifikacije in pristop

Ko so pogajanja o vseh poglavjih zaključena, so rezultati pogajanj vključeni v osnutek pristopne pogodbe, o katerem se dogovorijo Svet EU in države pristopnice. Ta osnutek pogodbe se nato predloži Komisiji, da poda svoje mnenje, ter Evropskemu parlamentu v njegovo privolitev. Po podpisu se pristopna pogodba predloži državam članicam ter vsaki dotični državi pristopnici, da jo ratificirajo v skladu s svojimi ustavnimi postopki. Ko je postopek ratifikacije končan in pogodba stopi v veljavo, kandidatka postane država članica.

2.5.3 Zmogljivost povezovanja Evropske unije

Unija mora poskrbeti, da bo lahko ohranila svojo zmožnost delovanja, kar je v interesu njenih sedanjih in prihodnjih državljanov. Medtem ko se Unija notranje pripravlja na nadaljnje institucionalne reforme, se bo skrbno vodeni pristopni proces nadaljeval. Zmogljivost Unije za ohranjanje gonilne sile evropskega povezovanja pri širitvah ima tri glavne elemente: institucije, skupne politike in proračun. Unija mora zagotoviti, da njene institucije še naprej delujejo učinkovito, da njene politike dosežejo svoje cilje in da je njen proračun sorazmeren s svojimi cilji in s svojimi finančnimi sredstvi.

2.6 INSTITUCIJE

EU ne potrebuje nove institucionalne ureditve samo zaradi širitve; potrebuje jo tudi zato, da lahko sedanja Unija bolje deluje. Unija mora zaradi sedanjih držav članic in prihodnjih širitve zagotoviti učinkovitost in odgovornost svojih institucij in postopkov odločanja. V prejšnjih širitvah je bilo vključevanje držav pristopnic v institucije EU zajeto v samih pristopnih pogajanjih. Iz tega izhajajoče prilagoditve k institucionalnim določbam so bile vključene v ustrezne pristopne pogodbe. Pred zadnjo širitvijo so bile izvedene institucionalne reforme. Institucionalne določbe pristopnih pogodb, sklenjenih z desetimi novimi državami članicami, ki so pristopile leta 2004, ter z Bolgarijo in Romunijo, temeljijo na Pogodbi iz Nice, ki določa pravila za delovanje Unije 27-ih držav članic.

Število članov Komisije soglasno določi Svet EU (predvidoma bo to število manjše, kot je držav članic EU), medtem ko Pogodba iz Nice za Unijo z več kot 27-imi državami članicami ne predvideva prilagoditev sestave in delovanja drugih institucij. Dodelitev

mandatov v Evropskem parlamentu in ponderiranje glasov v Svetu sta bistvena za sposobnost učinkovitega delovanja EU. Zato se bo EU pred kakršno koli nadaljnjo širitvijo morala odločiti o obsegu in vsebini teh institucionalnih reform. (Transition report, 2007)

2.7 POLITIKE EU

Pretekle širitve so okrepile politike EU, ker so nove države članice v evropski projekt prinesle lastne nacionalne izkušnje in politične usmeritve. Sedanji pravni red Skupnosti na zelo različnih področjih, kot so kohezijska politika, kmetijstvo, ribištvo, zaščita okolja, zunanji odnosi, preglednost, odgovornost in evropsko državljanstvo, deloma izraža vpliv preteklih širitev. Nekatero politike EU bi prinesle še večje koristi, če bi se razširile na več držav v okviru pravih pogojev, na primer notranji trg ali območje pravice, svobode in varnosti. Kljub širitvi mora biti Unija zmožna še naprej razvijati in izvajati skupne politike na vseh področjih. Ocena učinkov širitve na politike EU bo potekala v vseh ključnih fazah procesa širitve. Vsako mnenje Komisije o prošnji države za članstvo v EU bo v prihodnosti vključevalo oceno učinkov zadevnega pristopa na politike EU. To bo vključeno tudi v okvir, ki določa formalne pogoje za pristopna pogajanja.

Pogajalska okvira za Hrvaško in Turčijo predvidevata vrsto ukrepov, ki omogočajo gladko vključitev držav v politike EU. Določata tudi ukrepe za zagotavljanje pravih delovanja politik EU po širitvi, kot so prehodna obdobja, odstopanja, posebne ureditve in trajna varovala.

Komisija bo pri oceni proračunskega vpliva širitve proučila učinke prihodnjih širitev na kmetijske in kohezijske politike. Pri tem bo upoštevala tudi prihodnji razvoj teh politik. Med pristopnimi pogajanja bo Komisija pripravila natančne ocene učinkov pristopa na ključna področja, vključno z gibanjem oseb, upravljanjem mej, kmetijstvom, kohezijsko politiko in prometom. Podobne ocene bodo izvedene na področju energetike ter zunanje in varnostne politike. (Transition report, 2007)

2.8 PRORAČUN EU

Proračun Evropske unije določajo trije elementi:

- prvi element so finančne perspektive, ki določajo porabo proračunskih sredstev za obdobje sedmih let;
- drugi element je odločitev o lastnih sredstvih, ki določijo maksimalni znesek in vrsto prihodkov proračuna Evropske unije;
- tretji element je letni proračun, ki mora ostati v mejah, določenih s prvima dvema elementoma.

Letni proračun odobri proračunska sredstva in določa njihovo porabo po posameznih področjih. Srednjeročne politične prednostne naloge Evropske unije so določene v Finančni perspektivi, ki je bila uvedena konec osemdesetih let. Predstavlja referenčni okvir letnega proračunskega postopka in zagotavlja nadzorovano rast porabe sredstev in uravnoteženost proračuna na ravni Evropske unije. Trenutna finančna perspektiva za obdobje 2007–2013 je bila sprejeta v letu 2006.

Evropska unija ima lastne vire, s katerimi financira svoje odhodke. Pravno ti viri pripadajo EU, vendar jih v njenem imenu pobirajo države članice in jih nakažejo v proračun EU. Proračun EU sestavljajo tri skupine lastnih prihodkov:

- Med tradicionalne lastne vire (TLV) spadajo predvsem carine, kmetijske dajatve in prelevmane (dodatne dajatve) za sladkor, ki se obračunajo gospodarskim subjektom. Države obdržijo 25 odstotkov kot povračilo za stroške zbiranja. TLV sestavljajo približno 15 odstotkov vseh prihodkov EU.
- Vir na podlagi davka na dodano vrednost (DDV) se pridobiva z enotno davčno stopnjo, ki se obračuna na harmonizirano davčno osnovo. Pomeni približno 15 odstotkov vseh prihodkov EU.
- Vir na podlagi bruto nacionalnega dohodka (BND) se pridobiva z obračunavanjem enotne stopnje (0,73 odstotka) na BND vsake države članice. Čeprav gre za izravnalno postavko, je ta postala največji vir, saj ustvarja približno 69 odstotkov vseh prihodkov EU.
- Proračun ima tudi druge dohodke, na primer davke na plače zaposlenih v ustanovah Evropske unije, prispevke tretjih držav k programom EU in kazni za podjetja, ki kršijo zakonodajo o konkurenci in druge zakone.

Parlamenti in države članice se dogovorijo, koliko sredstev bo največ na voljo Uniji. Trenutno največji prispevek držav članic k proračunu EU ne sme preseči 1,24 % bruto nacionalnega dohodka EU. Za primerjavo omenimo, da se približno 45 % bruto nacionalnega dohodka Unije nameni za javno porabo na državni, regionalni in lokalni ravni v državah članicah. Poleg tega porabo EU omejuje večletni sporazum med Evropskim parlamentom, Svetom ministrov in Evropsko komisijo, ki vključuje večletni finančni okvir. Najnovejša finančna okvira vsebujeta načrta porabe za sedemletni obdobji, od leta 2000 do 2006 in od 2007 do 2013.

Unija mora biti zmožna še naprej financirati svoje politike na trajen način. Vpliv širitve na proračun EU se bo skrbno ocenjeval v celotnem procesu širitve. Vsako mnenje Komisije o prošnji države za članstvo v EU bo vključevalo ocene proračunskega vpliva. Pred vsakim nadaljnjim pristopom se bo EU morala odločiti o splošnih potrebnih proračunskih sredstvih. Na tej podlagi bo Komisija v vseh prihodnjih pristopnih pogajanjih predlagala paket potrebnih finančnih ukrepov. (Seerecon, 2009)

2.8.1 Finančna pomoč

EU zagotavlja posebej usmerjeno finančno pomoč državam kandidatkam in potencialnim državam kandidatkam ter omejeno pomoč novim državam članicam v podporo njihovim prizadevanjem za pospeševanje političnih, gospodarskih in institucionalnih reform. Velik del sredstev v proračunu Evropske unije je namenjen krepitvi vloge EU kot globalnega partnerja, saj naj bi bilo finančnim instrumentom zunanjih odnosov EU namenjenih nekaj več kot 49 milijard evrov v obdobju 2007-2013. V okviru teh sredstev je tudi humanitarna pomoč ter finančna sredstva za gospodarski, okoljski in družben razvoj številnih držav po svetu.

Posebna pozornost je namenjena potrebam neposrednih evropskih in sredozemskih sosed, držav kandidat za članstvo v EU, ter afriških, karibskih in pacifiških držav, ki so z EU povezane s Sporazumom iz Cotonouja o trgovini ter tehnični in finančni pomoči. V aktualni finančni perspektivi je 800 milijonov EUR letno namenjenih humanitarni pomoči po svetu, kot tudi za nujno pomoč pri velikih lakotah ali potresih. Manjši znesek podpira tudi gospodarsko sodelovanje z drugimi industrijskimi državami. V obdobju od leta 2007 do 2013 bodo ta sredstva presegla 5 milijard EUR letno.

2.8.2 Predpristopna pomoč

IPA ("Instrument for Pre-accession Assistance") ali instrument predpristopne pomoči je pričel delovati 1. januarja 2007 in združil vse oblike predpristopne pomoči v en sam skupen in usmerjen instrument ter tako nadomestil pretekle predpristopne finančne instrumente, ki so veljali v letih 2000–2006 (PHARE, ISPA, SAPARD, turški predpristopni instrument ter finančni instrument CARDS za Zahodni Balkan²).

IPA ima pet komponent:

- pomoč pri tranziciji in vzpostavljanju institucij (kar vključuje predvsem ukrepe krepitve institucij s spremljajočimi investicijami);
- čezmejno sodelovanje;
- regionalni razvoj;
- razvoj človeških virov in

²Program PHARE je bil namenjen državam pristopnicam in državam kandidatkam in je pretežno vključeval ukrepe vzpostavljanja institucij, pa tudi ukrepe za pospeševanje Ekonomske in socialne kohezije.

Program ISPA se je ukvarjal z investicijsko pomočjo okolju in transportu.

Program SAPARD je podpiral razvoj kmetijstva in podeželja.

Turčija je v preteklosti prejela predpristopno pomoč preko istovrstnih, a ločenih instrumentov, proračunskih postavk in postopkov.

Program CARDS - Pomoč Skupnosti za rekonstrukcijo, razvoj in stabilizacijo) je podpiral cilje in mehanizme Stabilizacijsko - pridružitvenega procesa, ki ostaja okvir politike EU za države zahodnega Balkana do njihove morebitne pridružitve.

- razvoj podeželja.

Zadnje tri postavke so namenjene le državam kandidatkam in so zasnovane kot zrcalna podoba strukturnih skladov.

2.8.3 Pomoč po pristopu

Z dodatno finančno pomočjo je v prvih letih članstva zagotovljena neprekinjena finančna pomoč na številnih ključnih področjih, kjer so nove članice potrebne dodatne spodbude. Deset članic EU, ki so se pridružile v letu 2004, je prejelo prehodne vire v obdobju 2004–2006.

3 PROBLEMATIKA DRŽAV ZAHODNEGA BALKANA

Za države Zahodnega Balkana so poskusi transformacije tako v političnem kot v ekonomskem smislu bili oziroma še vedno so zelo boleči. Prehod iz planskega v tržno gospodarstvo vključuje zapletene procese institucionalnih, strukturnih in vedenjskih sprememb. Države so namreč začele proces tranzicije s slabimi izhodišči. Države Zahodnega Balkana so imele neuravnoteženo industrijsko strukturo, pomanjkljivo znanje s področja tržne ekonomije, slabo razvite civilne in pravne institucije, visoko zadolženost in slabo razvito prometno infrastrukturo. Proces tranzicije so pričele brez jasne slike gospodarskih razmer, okvirov novega sistema ter ustreznih ekonomskih in socialnih rešitev problemov, ki bi lahko nastali med prehodom. (Mencinger, 2000, str. 28)

Prehod držav Zahodnega Balkana (Hrvaška, Bosna in Hercegovina, Srbija, Črna gora, Makedonija ter Albanija) je bil težak predvsem zaradi načina prehoda. Ta ni bil miren in če je že v razmerah miru prestrukturiranje gospodarstva težko, je v razmerah vojne in vseh posledic le-te še toliko težje. Vojna je še otežila razmere, v katerih je bil prehod iz planskega v tržni sistem nujno potreben, tudi če se države ne bi odločale za odcepitev in osamosvojitve. Države so bile namreč konec 80-ih in v začetku 90-ih let, tako kot države Centralne in Vzhodne Evrope, v položaju, ko stari sistem ni več deloval.

Države nekdanje Jugoslavije oziroma države Zahodnega Balkana okrevajo veliko počasneje kot države Centralne Evrope. V državah Centralne Evrope je recesija kot posledica tranzicije trajala v povprečju tri do štiri leta, medtem ko je na Zahodnem Balkanu trajala skoraj sedem let. Stopnja gospodarske aktivnosti se je zmanjšala za okoli 15 %, medtem ko se je na Zahodnem Balkanu zmanjšala za okoli 30 %. Vzrok gospodarskega zaostajanja je iskati predvsem v nekonsistentnem izvajanju makroekonomskih stabilizacijskih politik ter nezadostnih in slabo izpeljanih reformah na večini področij. Slabe strukturne reforme, liberalizacija na področju trgovine, prestrukturiranje podjetij, privatizacija, razvoj konkurence in finančnega sektorja so področja, kjer obravnavane države zaostajajo za državami Srednje Evrope. Slabo je tudi stanje na področju pravne države, sociale in okolja.

Potrebno je omeniti tudi vprašanje investicij. Pomembno je izpostaviti, da je problem pri premajhnem lastnem tj. domačem investiranju. Delež tujih neposrednih investicij vseskozi narašča, države Zahodnega Balkana so kot takšne privlačna destinacija za tuje investitorje in donatorje, problem pa je nezadostno domače investiranje. Torej je za dvig gospodarske rasti in ohranjanje le-te ključno povečanje obsega in učinkovitosti investicij. Vendar se zdi, da so predvsem revnejše države še vedno na stopnji, kjer je lastno investiranje zaradi resnih ekonomskih težav nemogoče in da usoda ostaja na investicijah tujega kapitala. Danes se še vedno, kljub temu da je minilo že 20 let od prvih odcepičenih in transformacijskih korakov, te države soočajo z nizko razvitostjo in BDP

na prebivalca, visoko stopnjo brezposelnosti in precejšnjim obsegom sive ekonomije ter velikim zunanjetrgovinskim primanjkljajem. Izvažajo predvsem surovine, polizdelke in kmetijske proizvode, uvažajo pa predvsem blago široke potrošnje. Vse to je posledica tranzicije, v kateri se še nahajajo.

Tranzicija je torej pomenila razočaranje za države v regiji, ki se še vedno soočajo s problemi zagotavljanja makroekonomske stabilnosti. Nobeni od držav ni uspelo vzpostaviti trdnih temeljev za zadovoljivo gospodarsko rast in izboljšanje življenjskega standarda. Prvi temeljni dejavnik, ki bo v prihodnje opredeljeval interes tujine za gospodarsko sodelovanje z državami na ozemlju Zahodnega Balkana, je velikost trgov teh držav, ta pa je močno povezana s kupno močjo njihovega prebivalstva. (The Road to Stability and Prosperity in SEE, 2000, str. 1–26).

3.1 NAPREDEK DRŽAV V PROCESU PRIBLIŽEVANJA IN PRIDRUŽEVANJA EVROPSKI UNIJI

3.1.1 Države kandidatke

3.1.1.1 Hrvaška

Hrvaška je neodvisnost razglasila junija leta 1991 ter pol leta kasneje dosegla mednarodno priznanje. Danes je Hrvaška srednje razvita država s 4,5 milijona prebivalcev, njen BDP na prebivalca pa znaša 14.541 dolarjev (ocena za leto 2008). Prvo desetletje samostojnosti je zaznamovala vladavina HDZ, konec leta 2000 je na oblast prišla koalicija šestih opozicijskih strank. Na zadnjih parlamentarnih volitvah novembra 2007 je ponovno zmagala HDZ.

Pred vojno, v začetku 90-ih let, je bila Hrvaška ena razvitejših držav nekdanje Jugoslavije, med vojno pa je doživela velik padec gospodarstva. Po letu 1993 si je hrvaško gospodarstvo precej hitro opomoglo, še vedno pa so pereč problem visoka stopnja brezposelnosti, naraščajoč trgovinski deficit in neuravnotežen regionalni razvoj.

Gospodarska rast, ki je v letu 2007 znašala visokih 5,7 %, bo v letih 2008 in 2009 nekoliko nižja in bo po ocenah znašala 4,6 % oziroma 4,5 %. Podobno kot v preteklih letih bosta tudi v letih 2008 in 2009 rast BDP spodbujali predvsem visoki rasti zasebne porabe in domačih naložb. Zasebna poraba bo po ocenah naraščala po 4,8- oziroma 5-odstotni stopnji rasti, domače naložbe pa po 6,6- oziroma 6,5-odstotni stopnji rasti. Rast javne porabe bo v letu 2008 za 2,4 odstotne točke nižja in se bo povečala za en odstotek, v letu 2009 pa po ocenah za 1,3 odstotka. Zunanjetrgovinski sektor bo rast BDP podobno kot doslej zaviral. Doseganje višje rasti BDP od napovedane bo odvisno od uspešnosti vlade pri izboljšanju poslovnega okolja, povečanja fleksibilnosti na trgu delovne sile, spodbujanja zasebnega sektorja in posledic svetovne finančne krize.

Medtem ko je rast industrijske proizvodnje v letu 2007 znašala 5,7 %, se njena rast v letu 2008 ohlaja. V prvem četrtletju 2008 se je obseg industrijske proizvodnje povečal za 4,8 %, v drugem pa za 3,8 %. (Izvozno okno, 2009)

V dokumentu o strategiji širitve iz leta 2007 se že od zgodnjih faz pristopnih pogajanj zelo poudarja pravna država in dobro upravljanje, pri čemer je potrebno še posebej omeniti boj proti korupciji in organiziranemu kriminalu, upravno in sodno reformo ter razvoj civilne družbe. Hrvaška je v letu 2008 dosegla dobre rezultate pri obravnavanju nekaterih občutljivejših vprašanj, povezanih s pristopnim procesom, vključno z bojem proti organiziranemu kriminalu in korupciji, ter končno tudi na teh področjih izpolnila referenčna merila, pa tudi pod pogojem, da bo Svet pripravljen in zmožen brez dodatnega odlašanja odpreti vsa pogajalska poglavja.

Februarja 2005 je stopil v veljavo stabilizacijsko pridružitveni sporazum med Hrvaško in Evropsko unijo. Pristopna pogajanja potekajo po načrtih, saj je država v preteklih dveh letih bistveno napredovala pri izpolnjevanju zahtev pristopnega procesa EU. Hrvaška se bo v prihodnje morala odločneje posvetiti prenosu in izvajanju skupnega evropskega pravnega reda. Pospešiti mora reformo svojega pravosodja in uprave, zaostri boj proti korupciji, nadaljevati z gospodarskimi reformami, omogočiti brezpogojno vrnitev beguncev ter v polnem sodelovati z Mednarodnim kazenskim sodiščem za nekdanjo Jugoslavijo. Bistveno pa je tudi, da si Hrvaška še naprej prizadeva za dobre medsosedske odnose.

Tabela 2: Osnovni ekonomski indikatorji za Hrvaško (za leti 2007 in 2008)

Osnovni ekonomski indikatorji	2007	2008
Populacija (v 1000)	4.436	4.435
BDP (v mil EUR)	37.496	41.416
BDP na prebivalca (EUR v PPP)	13.300	13.600
Povprečna bruto mesečna plača (v EUR, za avgust)	961	1.044
Letna inflacija (v %)	2,9	6,1
Stopnja brezposelnosti (za avgust)	9,6	9,0
Proračunski primanjkljaj (v % BDP)	-8,6	-10,9
NTI pritok (v mil EUR)	3.649	3.600

Vir: WIIW 2009

Hrvaška je aktivna tudi v Procesu sodelovanja v jugovzhodni Evropi (SEECP, Svetu za regionalno sodelovanje, ratificirala pa je tudi nov Srednjeevropski sporazum o prosti trgovini (CEFTA). Danes je privatizacija že skoraj končana, vendar je prisotnost države in politike v gospodarstvu še vedno občutna. Hrvaška svoje gospodarstvo vedno bolj odpira zunanjim trgov. Postala je članica WTO, 1.1.2002 je stopil v veljavo

stabilizacijsko-pridružitveni sporazum z EU, marca 2003 pa je postala članica CEFTA. Vlada je leta 2003 uradno zaprosila za članstvo v EU, junija 2004 pa je uradno postala kandidatka za vstop v EU. Hrvaška je sklenila prostotrgovinske sporazume z državami jugovzhodne Evrope. Z vključevanjem v svetovne in evropske integracijske tokove, prilagajanjem zakonodaje evropski, uspešno privatizacijo, izvajanjem strukturnih reform, stabilnim političnim in gospodarskim okoljem ter urejanjem razmer v regiji je postala tudi privlačna destinacija za tuje naložbe. (Benko, 2002, str. 26–87)

Makroekonomska stabilizacija je dosežena, uspešnost strukturnih reform pa je vprašljiva zaradi pomanjkanja politične podpore pri prestrukturiranju. Proces pridruževanja Evropi bi moral odpraviti tudi te pomanjkljivosti. Hrvaška je izboljšala svojo sposobnost za prevzem obveznosti članstva. Priprave na izpolnitev zahtev EU enakomerno napredujejo in raven usklajenosti s pravili EU je v nekaterih sektorjih visoka. Vendar pa so potrebna še precejšnja prizadevanja, da bi se dosegla popolna skladnost s predpisi EU. (Evropska unija, 2009)

3.1.1.2 *Nekdanja jugoslovanska republika Makedonija*

Makedonija je neodvisnost razglasila 8. septembra leta 1991, njen začasni mednarodno priznani naziv pa je zaradi spora z Grčijo še vedno Nekdanja jugoslovanska republika Makedonija. Makedonija meri 25.713 kvadratnih kilometrov ter ima dobra dva milijona prebivalcev, od katerih četrtno predstavljajo Albanci. Po BDP na prebivalca, ki znaša dobrih 3.300 dolarjev, se uvršča na predzadnje mesto med državami nekdanje Jugoslavije (pred Kosovom).

Poglavitno žarišče notranjih sporov in napetosti v obdobju po neodvisnosti predstavljajo zahteve albanske manjšine po enakih pravicah kot jih ima makedonsko prebivalstvo. Spori med Makedonci in Albanci so privedli do skoraj leto dni trajajočih vojaških spopadov, ki so se po posredovanju mednarodne skupnosti, podpisom Ohridskega mirovnega sporazuma in sprejetjem ustavnih amandmajev, ki zagotavljajo albanskemu prebivalstvu več pravic, umirili. 1. junija 2008 so potekale predčasne parlamentarne volitve, povzročila pa jih je notranjepolitična kriza, ki se je poglobila po grški blokadi makedonskega vstopa v Nato.

Makedonsko gospodarstvo je bilo pred začetkom spopadov med Makedonci in Albanci v letu 2001 v vzponu. Rast BDP je bila visoka, vrednost nacionalne valute trdna, gospodarske reforme in privatizacija v razmahu, naraščati pa so začele tudi tuje neposredne naložbe. Ugodna gibanja so bila zaradi notranjepolitične krize hitro prekinjena. Gospodarstvo sedaj okreva, največje težave pa predstavljata visoka brezposelnost in ozka izvozna struktura.

Razvoj in prestrukturiranje industrije, katere glavne panoge so rafinerija, rudarstvo, tekstil, čevljarstva in tobačna industrija, je počasen, tako zaradi notranjih kot zunanjih razlogov. Brez tuje finančne, vojaške in politične prisotnosti, bi bila lahko politična in gospodarska stabilnost Makedonije ogrožena. (Izvozno okno, 2009)

**Tabela 3: Osnovni ekonomski indikatorji za Makedonijo
(za leti 2007 in 2008)**

Osnovni ekonomski indikatorji	2007	2008
Populacija (v 1000)	2.045	2.048
BDP (v mil EUR)	5.783	6.695
BDP na prebivalca (v EUR v PPP)	7.800	8.700
Povprečna bruto mesečna plača (v EUR, avgust)	395	428
Letna inflacija (v %)	2,3	8,3
Stopnja brezposelnosti (avgust)	34,9	33,8
Proračunski primanjkljaj (v % BDP)	-7,2	-12,7
NTI pritok (v mil EUR)	506	422

Vir: WIIW 2009

Makedonija je članica Natovega Partnerstva za mir, z EU ima podpisan stabilizacijsko asociacijski sporazum, od leta 2005 pa tudi status kandidatke za članstvo. Zaradi spora z Grčijo glede imena, je bilo Makedoniji letos začasno zavrnjeno članstvo v Natu. Ima dejavno vlogo v sodelovanju in podpira Proces sodelovanja v jugovzhodni Evropi (SEECP), Svet za regionalno sodelovanje in spremenjeni Srednjeevropski sporazum o prosti trgovini (CEFTA). Nekdanja jugoslovanska Republika Makedonija razvija dobre odnose z državami na Zahodnem Balkanu.

EU v celoti podpira evropsko perspektivo Nekdanje jugoslovanske republike Makedonije, kar je bistvenega pomena za stabilnost, spravo in mirno prihodnost te regije. Znatni napredek je Makedonija dosegla pri izpopolnjevanju gospodarskih meril, kar jo je približalo delujočemu tržnemu gospodarstvu, pri poenostavitvi davčnih postopkov, pospeševanju zunanje trgovine in omejitvi birokratskih postopkov. Potrebno pa bo še sprejeti ukrepe za stabilno rast BDP, znižanje inflacije, večjo davčno disciplino, okrepitev upravnih zmogljivosti, reformo sodnega sistema in krepitev splošne poslovne klime. Skopje vse bolj priznava multietnični značaj države. To potrjuje z doslednim izvajanjem Ohridskega sporazuma, zlasti na področju decentralizacije in zastopstva etničnih manjšin v javni upravi. Čim prej naj bi prišlo do napredka pri reševanju nekaterih za albansko skupnost ključnih vprašanj (npr. uporabe albanskega jezika in simbolov). (Evropska unija, 2008)

3.1.2 Potencialne države kandidatke

3.1.2.1 Albanija

Albanija je v začetku leta 1990 po skoraj pol stoletja komunističnega režima postala demokratična republika in uvedla večstrankarski sistem. Podlaga za spremembe je bil sprejem nove ustave. Po izvedenih volitvah se je nova vlada morala spopasti z veliko brezposelnostjo, razširjeno korupcijo, organiziranim kriminalom in slabo infrastrukturo. Albanija je ekonomsko ena najmanj razvitih držav v Evropi. Prejšnji režim je bil orientiran tako, da se mora država sama preživeti. Albanija je sama pridelala na popolnoma kolektiviziranih kmetijskih površinah celotno količino hrane za potrebe prebivalstva. Pospešeno kmetijstvo je prispevalo več kot 50 % BDP. Gospodarstvo je bilo strogo državno vodeno, zasebna podjetja so bila prepovedana, v državno gospodarstvo pa prav tako niso smela vlagati tuja podjetja.

Demokratizacija je v devetdesetih letih prejšnjega stoletja v državi povzročila hudo krizo. V tujino se je posledično izselilo 20 % prebivalstva. Velika želja po reformah in ustrezne politične reforme, ki so sledile, so pripeljale do hitrega vzpona privatizacije. Država je v letu 1995 nadzorovala le še 40 % vsega narodnega gospodarstva. Rast kmetijstva se je upočasnila, saj danes privatizirani kmetijski obrati prispevajo le še 25 % državnega BFP, povečal pa se je delež gradbeništva, storitev in transporta. Država malo izvozi, uvaža pa predvsem iz Grčije in Italije. Denarna sredstva za uvoz prihajajo iz tuje denarne pomoči in dohodkov izseljenih državljanov. Med možnostmi in prednostmi, ki jih ima Albanija, izstopajo nahajališča naravnih surovin, nizka cena delovne sile, geografski položaj, razvoj energetskega sektorja, možnost sodelovanja z agroživilsko, lesno, tekstilno in usnjarsko industrijo. Kljub močni gospodarski rasti je revščina še vedno velika, saj se gospodarstvo spopada z infrastrukturnimi težavami, kot so zastarelost delovnih strojev, pomanjkanje surovin, slabo prometno omrežje, slabo izobražen kader in podobno. Danes je stopnja brezposelnosti visoka, ravno tako pa korupcija in organiziran kriminal. (Pashaj, Bajrami, 2005, str. 2–30)

V političnem smislu je Albanija naredila velik korak naprej pri demokratizaciji in uvedbi pravne države. Je politično stabilna država in ima pomembno vlogo pri ohranjanju stabilnosti v regiji. Ohranja relativno dobre dvostranske odnose z drugimi državami Zahodnega Balkana in sosednjimi državami, članicami EU. V okviru Procesu sodelovanja v Jugovzhodni Evropi (SEECP) in Sveta za regionalno sodelovanje ter spremenjenega Srednjeevropskega sporazuma o prosti trgovini (CEFTA) je dejavno vključena v regionalno sodelovanje.

Tabela 4: Osnovni ekonomski indikatorji za Albanijo (za leti 2007 in 2008)

Osnovni ekonomski indikatorji	2007	2008
Populacija (v 1000)	3.170	3.170
BDP (v mil EUR)	7.949	8.632
BDP na prebivalca (v EUR v PPP)	5.900	6.400
Povprečna bruto mesečna plača (v EUR, za avgust)	188	206
Letna inflacija (v %)	2,9	3,4
Stopnja brezposelnosti (za avgust)	13,2	12,6
Proračunski primanjkljaj (v % BDP)	-10,5	-12,7
NTI pritok (v mil EUR)	481	500

Vir: WIIW, 2009

Pogajanja za sklenitev stabilizacijsko-pridružitvenega sporazuma med EU in Albanijo so se začela leta 2003. Sporazum je bil parafiran 18.2.2006 in podpisan 12.6.2006. Albanija je tretja država v regiji Zahodnega Balkana, ki je sklenila stabilizacijsko-pridružitveni sporazum z Evropsko unijo (tako za Hrvaško in Makedonijo). Odnosi med Evropsko unijo in Albanijo so s sklenitvijo stabilizacijsko-pridružitvenega sporazuma dobili nove pogodbene temelje, s čimer se Albaniji odpirajo nove možnosti za spodbujanje pravne države, utrjevanje demokratičnih institucij in prispevanje k stabilnosti države, kar je izrednega pomena za celotno regijo ter za tesnejše sodelovanje z Evropsko unijo. Sporazum prinaša dolgoročne koristi za albansko ljudstvo in EU; temeljne prednosti sporazuma so doseganje vzpostavitve območja proste trgovine, vzpostavitev jasne pravne obveznosti pri sodelovanju na področjih skupnega interesa in spodbujanje stabilnejšega pravnega okolja za investitorje. To so pomembni temelji za razvoj nacionalnega gospodarstva.

Albanija izkazuje močan interes in aktivnost na poti k pridruževanju Evropski uniji, saj dobro napreduje in krepi svoje vladne strukture za izvajanje zavez do EU in pri vzpostavljanju notranje stabilnosti, kljub temu pa se še vedno pojavljajo problemi na področju boja proti organiziranemu kriminalu in korupciji, izvedbi reforme sodstva, na področju volitev. Potrebne pa bodo še zahtevne reforme, da bo država v dolgoročnem obdobju kos konkurenčnemu pritisku in tržnim silam znotraj Unije.

3.1.2.2 Bosna in Hercegovina

Republika Bosna in Hercegovina je leta 1995 s podpisom Daytonskega sporazuma, ki je pomenil končanje vojne in osnovo za nadaljnje življenje v miru, postavila tudi temelj na poti samostojnosti. Republiko BiH tvorita dve samostojni entiteti: Federacija BiH in Republika Srbska. Prebivalstvo sestavlja več etničnih skupin: 44 % je Bošnjakov, 31 % Srbov, 17 % Hrvatov, 8 % pa predstavljajo druge narodnostne manjšine. Do konca

vojne je BiH zapustilo približno 1,8 milijona prebivalcev, po uradnih podatkih pa je v BiH 13 let po koncu vojne še vedno okoli 125.000 razseljenih oseb, od tega jih 8.000 še vedno prebiva v nastanitvenih centrih.

BiH ima zelo kompleksno strukturo države in entitet ter eno najdražjih administracij na svetu, kar onemogoča učinkovitejše delovanje države. Poleg zvezne vlade, v kateri so enakopravno zastopani Bošnjaki, Srbi in Hrvati, ima vsaka entiteta še svojo vlado in parlament. Povojna rekonstrukcija in obnova sta bili financirani skoraj v celoti z mednarodno pomočjo. Na področju demokracije in pravne države je napredek majhen. Sistem upravljanja države Bosne in Hercegovine še vedno vključuje precejšnjo mednarodno prisotnost. Prav tako je na vseh področjih močno prisotna mednarodna skupnost, najvišjo vlogo pa ima t. i. visoki predstavnik mednarodne skupnosti, postavljen s strani EU in ZDA, ki od podpisa Daytonskega sporazuma dalje skrbi za uveljavljanje njegove vsebine in vzdrževanje miru ter je zaradi svojih pooblastil najvišja politična oseba države. Zakonodajne in izvršilne odločitve predstavnika so bile pravzaprav edino učinkovito vladanje v BiH med letoma 1995 in 1998, med drugim je slednji izbral tudi zastavo nove države.

Med preostalimi državami nekdanje Jugoslavije je Bosna in Hercegovina poleg Makedonije najrevnejša. Kmetijstvo je skoraj v celoti v privatni lasti, je pa kljub temu neučinkovito, saj so kmetije majhne in razdrobljene. BiH je zato neto uvoznica prehranbenih izdelkov. Med vojno sta proizvodnja in izvoz upadla kar za 80 %. Vezi med gospodarskimi partnerji so bile pretrgane. Po letu 1996 je začela gospodarska rast hitro naraščati. Zadnja leta dosega okoli 5 % letno, vendar je treba upoštevati, da je v državi močno prisotna siva ekonomija, ki meče senco dvoma na uradne statistične pokazatelje. Prav tako pa je v porastu tudi poraba javne uprave, ki znaša skoraj 40 % BDP.

V zadnjih letih je BiH naredila opazen napredek pri prehodu na tržno gospodarstvo. Postopek privatizacije je počasen. Reforma bančnega sistema je povzročila, da je bančni sektor večinoma prešel v roke bank zahodne Evrope. Vzpostavljena je bila osnova za druge reforme, vključno z enotnim carinskim sistemom, usklajevanjem davčne politike in privatizacijo. Vlada BiH po ustavi ureja ekonomske odnose s tujino ter v skladu s tem sprejema enotne zakone o zunanjetrgovinski politiki, carinski politiki in politiki neposrednih tujih vlaganj. Najvišjo vlogo v sprejemanju novih zakonov ima zaenkrat še vedno visoki predstavnik mednarodne skupnosti, reforme pa potekajo v smeri krepitve zveznih ustanov. (Prlić, 2002, str. 3–52)

Zunanjetrgovinski primanjkljaj je v letu 2007 predstavljal izjemno visokih 39,8 % BDP, v letu 2008 pa se bo po napovedih znižal na še vedno zelo visokih 37,1 %. BiH je v tem obdobju izvozila za 3,3 milijarde mark blaga, kar je za 18,5 % več kot v enakem obdobju lani, uvozila pa je za 8 milijard mark oziroma za 22 % več blaga.

Najpomembnejša zunanjetrgovinska partnerica je EU, na katero odpade skoraj 60 % izvoza in skoraj 50 % uvoza. Izven EU so najpomembnejše partnerice BiH Srbija, Hrvaška in Črna gora. Po ocenah bo uvoz do konca leta 2008 naraščal znatno hitreje od izvoza, tudi zaradi podpisa sporazuma o stabilizaciji in pridruženju z EU (zaradi zmanjšanja in odprave uvozne carine na izdelke iz držav članic EU), predvsem pa zaradi visoke rasti zasebne potrošnje ter naložb v infrastrukturo in industrijo. Rast izvoza bo spodbujala višja produktivnost, ki je posledica naložb v težko industrijo. Zaradi visokega zunanjetrgovinskega primanjkljaja se zvišuje tudi primanjkljaj na tekočem računu plačilne bilance, ki bo v letu 2008 po ocenah predstavljal 15,6 % BDP.

Gospodarsko politiko vlade nadzirata Mednarodni denarni sklad in EU, ki skupaj opozarjata, da je potrebno pospešiti oblikovanje enotnega gospodarskega prostora (s pomočjo liberalizacije trga delovne sile in poenotenjem pokojninskega in zdravstvenega zavarovanja ter davkov), okrepiti sodelovanje med entitetnima vladama in zagotoviti finančno stabilnost prek večjega nadzora bančnega sektorja. Obe entiteti, še posebej pa Federacija, morata pospešiti privatizacijo in strukturne reforme, za prihodnja leta pa imata načrtovana velika vlaganja v infrastrukturo in energetski sektor. BiH mora v prihodnjih šestih letih tudi izpolniti zahteve, ki izhajajo iz stabilizacijsko-pridružitvenega sporazuma.

Zvezni proračun za leto 2008 je bil sprejet šele februarja 2008. Po ocenah bo izkazoval primanjkljaj v višini 2 % BDP, takšna višina primanjkljaja pa se napoveduje tudi za leto 2009. Centralna banka bo še naprej ohranjala sedanji denarni režim valutnega odbora (currency board) s polno devizno pokritostjo domače valute. Inflacija narašča že od konca leta 2007 (v letu 2007 je v povprečju znašala 1,6 odstotka), v letu 2008 pa se bo po ocenah povečala na 8 %. Inflacijo spodbujajo naraščajoče cene hrane in energije, kot tudi visoka rast domačega povpraševanja in plač. Brezposelnost se znižuje, vendar ostaja visoka. Povprečna stopnja nezaposlenosti bo v letu 2008 po ocenah znašala 39,5 %. (Izvozno okno, 2009)

Političen napredek Bosne in Hercegovine je počasen. Urad visokega predstavnika/Posebne predstavnika EU (UVP) tesno sodeluje z Evropsko komisijo, da bi se Bosna in Hercegovina čim bolj približala EU. Kar zadeva pravosodni sistem, je Bosna in Hercegovina dosegla napredek pri zmanjševanju svoje odvisnosti od mednarodne skupnosti s tem, da je mednarodne sodnike in tožilce nadomestila z lokalnimi. Vendar razdrobljenost sodnega sistema in razlike v pravnem okviru še naprej ovirajo delovanje pravosodja. (Investment opportunities, 2008, str. 14–68)

Tabela 5: Osnovni ekonomski indikatorji za BiH (za leti 2007 in 2008)

Osnovni ekonomski indikatorji	2007	2008
Populacija (v 1000)	3.863	3.843
BDP (v mil EUR)	11.065	12.476
BDP na prebivalca (v EUR v PPP)	6.300	6.800
Povprečna bruto mesečna plača (v EUR, za avgust)	480	547
Letna inflacija (v %)	1,5	7,5
Stopnja brezposelnosti (za avgust)	29,0	23,4
Proračunski primanjkljaj (v % BDP)	-12,6	-12,8
NTI pritok (v mil EUR)	1.546	700

Vir: WIIW, 2009

Bosna in Hercegovina dejavno sodeluje v regionalnem sodelovanju in je podprla Proces sodelovanja v jugovzhodni Evropi (SEECF) ter Svet za regionalno sodelovanje (RCC). Sklenila je številne regionalne sporazume, vključno s spremenjenim Srednjeevropskim sporazumom o prosti trgovini (CEFTA) leta 2007, ki jih je zdaj treba ustrezno izvajati. Sodelovanje Bosne in Hercegovine z Mednarodnim kazenskim sodiščem za nekdanjo Jugoslavijo (MKSJ) se je izboljšalo in je zdaj na splošno zadovoljivo. Evropska unija je stabilizacijsko-pridružitveni sporazum z Bosno in Hercegovino podpisala junija 2008. Bosna in Hercegovina je pred tem sprejela nekaj pomembnih zakonov, med temi policijsko reformo, kar je bilo ključnega pomena za podpis stabilizacijsko-pridružitvenega sporazuma. Sporazum bo prispeval k boljšim pogojem za razvoj bosanskega gospodarstva, ob tem pa EU politične voditelje opozarja, da imajo glavno odgovornost pri skupnem izvajanju reform na vseh in sicer države, entitet ter lokalnih skupnosti.

Bosna in Hercegovina potrebuje ustavno reformo. Sedanje ureditve z nešteti etničnimi zavorami in ravnovesji pa tudi veti so bile oblikovane z namenom končati vojno. Temu namenu so dobro služile. Vendar so preokorne za sodobno, delujočo državo. Bosna namreč danes samo za oskrbovanje vladnega sistema potroši skoraj četrtno skupnega BDP. Če sprememb ne bo, se Bosna ne bo mogla sporazumeti niti o reformah, potrebnih za vključitev v EU, niti jih izvajati. Ker je to vprašanje vsekakor nabito z etničnimi napetostmi, bo najverjetneje potreben postopen in skrajno previden proces. Vendar bo morala EU ponuditi Bosni in Hercegovini podporo in spodbudo za to, da se bodo reform sploh lotili.

3.1.2.3 Srbija

Srbija je demokratična parlamentarna republika z enodomnim parlamentom. Za vstop v EU pa mora, tako kot ostale države pred njo, tudi Srbija sprejeti niz reform, predvsem na področju varovanja prava, javne uprave in učinkovitega boja proti organiziranem

kriminalu. Srbija je na področju pravosodja že sprejela določene spremembe, ki pa jih bo sedaj potrebno uresničiti tudi v praksi.

Srbska vlada je v letih med 2003 in 2008 že sprejela strategijo reforme državne uprave in vrsto zakonov, ki vzpostavljajo moderni sistem državne uprave in omogočajo njeno standardizacijo v skladu s predpisi EU. Sedaj se začne druga faza reforme, s katerimi Srbija nalaga državnim institucijam, da postanejo racionalne in gospodarne, kar pomembno prispeva k ekonomskemu razvoju in kvaliteti življenjskega standarda.

Na političnem področju predstavlja Srbiji velik problem odcepitev Kosova, katerega samostojnost je že priznalo veliko število držav. Zaradi nestrinjanja Srbije z odcepitvijo Kosova je z mnogimi državami prekinila diplomatske in gospodarske odnose, kar je že tako šibkemu srbskemu gospodarstvu še poslabšalo možnosti za napredek in razvoj. Nova vlada, ki je veliko bolj evropsko usmerjena ter podpira nadaljnje pristopanje Srbije k Evropski uniji, pa je že dosegla pozitivne rezultate na področju sodelovanja z MKSJ.

Po večletni izolaciji in napakah gospodarske politike prejšnjega režima, je Srbija po letu 2002 stopila na pot hitre tranzicije. Izhodišča so bila slaba, saj je bilo potrebno na novo zasnovati strategijo gospodarskega razvoja, poleg tega pa državo obremenjuje še slab socialni položaj prebivalstva. Pomen kmetijstva in industrije, ki sta še v letu 1999 predstavljala dve tretjini BDP (sedaj le še slabo polovico), se hitro zmanjšuje, hitrejšo rast pa beležijo storitve. V Srbiji je sedaj v ospredju izvajanje strukturnih reform, prilagajanje zakonodaje evropski, pospeševanje privatizacije ter privabljanje tujih neposrednih naložb. Glavni cilj je približevanje EU ter vključevanje v ostale evropske in mednarodne integracije. Z EU je bil aprila 2008 podpisan stabilizacijsko asociacijski sporazum, vendar se njegov trgovinski del še ne izvaja. Dogovor pa bo začel veljati popolnoma šele potem, ko bodo uradniki EU zadovoljni s sodelovanjem Srbije s haaškim sodiščem. (izvozno okno, 2009)

Srbija je bila pred sklenitvijo stabilizacijsko-pridružitvenega sporazuma že vključena v Proces sodelovanja v jugovzhodni Evropi (SEECP), Svet za regionalno sodelovanje in spremenjeni Srednjeevropski sporazum o prosti trgovini (CEFTA). Na podlagi resolucij Varnostnega sveta Združenih narodov št. 1244 glede udeležbe Kosova v regionalnem sodelovanju in drugih forumih pa mora Srbija pokazati več politične volje. Z ostalimi sosednjimi državami pa ima Srbija na splošno dobre odnose.

Srbski parlament je v okviru krepitve demokracije in pravne države sprejel ustavni zakon, ki pa zlasti na področju, sodstva, javne uprave in boja proti korupciji še ne dosega pričakovanih rezultatov.

Tabela 6: Osnovni ekonomski indikatorji za Srbijo (za leti 2007 in 2008)

Osnovni ekonomski indikatorji	2007	2008
Populacija (v 1000)	7.382	7.350
BDP (v mil EUR)	29.125	33.708
BDP na prebivalca (v EUR v PPP)	8.500	9.300
Povprečna bruto mesečna plača (v EUR, avgust)	484	558
Letna inflacija (v %)	7,0	11,7
Stopnja brezposelnosti (avgust)	18,1	14,0
Proračunski primanjkljaj (v % BDP)	-15,9	-17,6
NTI pritok (v mil EUR)	1.845	1.854

Vir: WIIW, 2009

Srbija je dosegla določen napredek pri vzpostavljanju tržnega gospodarstva, vendar bo potrebno pokazati še veliko politične volje in moči, da bo država kos konkurenčnemu pritisku in tržnim silam, ki delujejo znotraj Evropske unije. Gospodarska rast v državi je še vedno zelo visoka, lahko pa bi bila še višja, če bi država hitreje in bolje izvajala strukturne reforme. Brezposelnost kljub pozitivnim gospodarskim kazalcem še vedno ostaja velika. Tudi privatizacija in vzpostavitev konkurenčnega in dinamičnega zasebnega sektorja še nista popolnoma zaživel.

Številne birokratske zahteve in zapletena zakonodaja ovirajo naložbe. Velik obseg sive ekonomije, ki jo spodbujajo pomanjkljivosti v izvajanju zakonodaje, zmanjšuje davčno osnovo, ovira sposobnost vlade za izvajanje gospodarskih politik in negativno vpliva na poslovno okolje. Kar zadeva evropske standarde, so pogajanja o stabilizacijsko-pridružitvenem sporazumu pokazala, da Srbija ima upravno zmogljivost za približevanje EU. Srbija bo imela dober položaj za izvajanje prihodnjega stabilizacijsko pridružitvenega sporazuma, če bo to zmogljivost ustrezno uporabila. Na področju carine in obdavčenja so bile dosežene upravne in zakonodajne izboljšave. Srbija je spremenila zakonodajo o trošarinah in uskladila svoj zakon o carinski tarifi s kombinirano nomenklaturo EU. Vendar so zmogljivosti izvrševanja še vedno omejene. Srbija je pokazala napredek pri približevanju evropskim standardom v številnih sektorskih politikah. (Medjak, 2007, str. 2–40)

3.1.2.4 Črna gora

Črna gora je po ureditvi demokratična parlamentarna republika, ki je bila do referendumu o neodvisnosti maja 2006 zvezna država v skupnosti Srbije in Črne gore. 10. septembra 2006 so v Črni gori potekale parlamentarne volitve. Stranke, ki so na referendumu zagovarjale samostojnost Črne gore so ostale na oblasti.

Črna gora je že pred neodvisnostjo več let vodila povsem samostojno gospodarsko politiko, vključno s fiskalno, monetarno in zunanjetrgovinsko, kar ji je omogočilo enostaven prehod v neodvisnost. Njena industrija je še vedno osredotočena na težko industrijo in proizvodnjo blaga za široko potrošnjo. Najhitrejšo rast v tem desetletju beležita turistični in gradbeni sektor. Med slabostmi črnogorskega gospodarstva so ozkost proizvodnje in izvoza, nizka konkurenčnost, šibek zasebni sektor, velik delež sive ekonomije, visoka stopnja brezposelnosti, visok primanjkljaj na tekočem računu, visoke obrestne mere, slabo delovanje sodnega sistema in korupcija. Prednosti pa so v stabilni valuti, naraščajočih tujih neposrednih naložbah ter nizkem zunanjem dolgu in nizkih stroških njegovega servisiranja. (Izvozno okno, 2009)

Črna Gora je po pridobitvi neodvisnosti dobro napredovala pri oblikovanju ustreznega pravnega okvira in institucij. Parlament je oktobra 2007 sprejel ustavo, ki je v glavnem skladna z evropskimi standardi. Reforma javne uprave se nadaljuje, vendar je javna uprava še vedno šibka in neučinkovita. Na področju reforme pravosodnega sistema je bil dosežen določen napredek. Z ustavo se je povečala neodvisnost sodstva, saj je bil kot nov organ ustanovljen sodni svet, ki je pristojen za imenovanje in razreševanje sodnikov. Vlada je sprejela strategijo reforme pravosodja za obdobje 2007–2012. V zvezi z regionalnimi vprašanji in mednarodnimi obveznostmi ima država še naprej dejavno vlogo v regionalnem sodelovanju. Stabilizacijsko asociacijski sporazum z EU je bil podpisan oktobra 2007. Črna Gora je maja 2007 postala članica Procesu sodelovanja v jugovzhodni Evropi (SEECP) in sodeluje v Svetu za regionalno sodelovanje (RCC). Ratificirala je spremenjeni Srednjeevropski sporazum o prosti trgovini (CEFTA) in vzdržuje dobre odnose s svojimi sosedi.

Tabela 7: Osnovni ekonomski indikatorji za Črno goro (za leti 2007 in 2008)

Osnovni ekonomski indikatorji	2007	2008
Populacija (v 1000)	628	628
BDP (v mil EUR)	2.808	3.340
BDP na prebivalca (v EUR v PPP)	10.300	11.400
Povprečna bruto mesečna plača (v EUR, za avgust)	497	609
Letna inflacija (v %)	4,2	7,4
Stopnja brezposelnosti (za avgust)	19,3	17,2
Proračunski primanjkljaj (v % BDP)	-29,4	-29,2
NTI pritok (v mil EUR)	1.008	700

Vir: WIIW, 2009

Glavni problem je zagotovo še vedno neučinkovit boj proti korupciji. Ta problem je še posebno pereč. Črnogorske oblasti so v letu 2008 na splošno spoštovale človekove

pravice, še vedno pa niso odpravljeni številni problemi: zlorabe v zaporih, neučinkovita sojenja, močno razširjena korupcija v pravosodju in policiji, preganjanje novinarjev, diskriminacija žensk, trgovina z ljudmi, diskriminacija manjšin, zlasti Romov, nizka življenjska raven itd. Sodelovanje z MKSJ je še vedno zadovoljivo.

Črna gora usklajuje svoje z evropskimi standardi in krepi upravne zmogljivosti, kar je omogočilo podpis stabilizacijsko-pridružitvenega sporazuma z EU. Dober napredek je bil dosežen na področju carin in obdavčenja, konkurence, javnih naročil, prostega pretoka kapitala ter kmetijstva, medtem ko je bil napredek na področjih socialne politike in politike zaposlovanja, energetike, okolja ter pravice, svobode in varnosti še vedno omejen. Treba je okrepiti proces usklajevanja zakonodaje in preverjanja združljivosti nove zakonodaje z zakonodajo EU. Upravna zmogljivost države ostaja na splošno šibka. (Evropska komisija, 2009)

3.2 VLOGA SLOVENIJE NA PODROČJU ZAHODNEGA BALKANA

Slovenija predstavlja posebno stičišče na prehodu sednje v jugovzhodno Evropo in je neodtujivo zemljepisno, politično, gospodarsko, kulturno povezana s slednjo. Po drugi svetovni vojni je bila združena v državotvorno enoto z vsemi državami Zahodnega Balkana, razen Albanije, kar ji je priskrbelo vpogled v delovanje posameznih entitet in danes omogoča aktivno vlogo pri delovanju Evropske unije na omenjenem področju. Že znotraj Jugoslavije je veljala Slovenija za najbolj razvito republiko z močnim zaledjem in vodilno vlogo na gospodarskem področju. Hkrati z rastjo ekonomskih kazalcev je rasla tudi težnja po širitvi demokratičnih pravic in odločitev, ki so vplivale na spremembo politične klime v državi konec osemdesetih let dvajsetega stoletja. Padec komunizma je botroval razpadu Jugoslavije, republiki Slovenija in Hrvaška sta se odločili za samostojno pot, ki je vodila v začetek agresije na ozemlju nekdanje skupne države. Slovenija se je na srečo uspela izogniti krvavim spopadom in vojni, ki je sosednje države pahnila v večletni razvojni zaostanek.

Od osamosvojitve dalje je slovenska vlada poudarjala vključitev novonastale države v EU kot prednostno nalogo njene zunanje politike. Sledila je zgodba o uspehu: leta 1992 je zaprosila za sklenitev Evropskega sporazuma in za podporo pri prestrukturiranju gospodarstva, naslednje leto je zaprosila za začetek pogajanj o sklenitvi Evropskega sporazuma. Do podpisa sporazuma je prišlo junija 1996, ko je vlada RS formalno zaprosila za članstvo v EU. Med leti 1994–1996 je za članstvo zaprosilo še devet drugih evropskih držav, večinoma držav, ki so nastale na področju vzhodne Evrope po razpadu socialističnega bloka. Po priporočilu Evropske komisije je Evropski svet leta 1997 začel pogajanja s šestimi državami, med njimi tudi s Slovenijo, in leta 1999 še z ostalimi štirimi prosilkami za vstop. Uradna pogajanja je Slovenija začela konec marca 1998 in jih po skoraj petih letih končala decembra 2002 v Kopenhavnu. Z uspešnim zaključkom pogajanj je bil storjen eden od odločilnih korakov na poti do enakopravne vključitve

Slovenije v združeno Evropo. To je bil tudi eden od strateških ciljev slovenskih državljanov, ne le od osamosvojitve Slovenije, temveč že takrat, ko je bila še del nekdanje skupne države. Od 1. maja 2004 je Slovenija članica Evropske unije.

Relativno mlada država Slovenija si še vedno poskuša oblikovati svojo identiteto v mednarodnih organizacijah. Kot nova članica EU lahko izkoristi prednost poznavanja razmer na Balkanu in utrdi svoj položaj tako znotraj Unije kot tudi v regiji. Zahodni Balkan za Slovenijo ostaja strateško pomembno področje, kar je nakazala tudi v svojih zunanjepolitičnih strategijah. Državni zbor je leta 1999 sprejel Dekleracijo o zunanji politiki Republike Slovenije, v kateri je za primarno zunanjepolitično nalogo opredelil ureditev odnosov s sosednjimi državami, ki temeljijo na medsebojnem zaupanju in spoštovanju ter dobrem sodelovanju na gospodarskem in drugih podočjih. Reševanje varnostnega vprašanja predstavlja bistven vidik, ki ga Dekleracija izpostavlja pri zagotavljanju nadaljne stabilizacije področja in zahteva prisotnost Slovenije na Zahodnem Balkanu. V Dekleraciji o usmeritvah za delovanje Republike Slovenije v institucijah Evropske unije v obdobju januar 2007–junij 2008 so predstavljeni temeljni cilji in vloga Slovenije kot polnopravne članice EU in predsedujoče Svetu EU v prvi polovici leta 2008.

Približevanje držav Zahodnega Balkana ostaja njena prednostna naloga, ki bo pripomogla k stabilizaciji razmer in ureditvi družbenopolitičnih dejavnikov v regiji. Bistveni kriteriji, ki jim morajo dotične države zadostiti v ta namen, so izpolnitev kopenhavskih kriterijev in pogojev iz stabilizacijsko-pridružitvenega procesa. V času predsedovanja EU v prvi polovici 2008 se je Slovenija zavzemala za to, da politika širitve ostane visoko na dnevnem redu EU, saj predstavlja najpomembnejši politični instrument pri stabilizaciji držav Zahodnega Balkana ter pri doseganju napredka pri strukturnih, gospodarskih in političnih reformah.

Slovenija podpira politiko EU do Zahodnega Balkana, zato aktivno investira in gospodarsko sodeluje z državami regije. Nesporen politični, ekonomski in varnostni interes Slovenije je, da se države Jugovzhodne Evrope čim hitreje približujejo EU. Svoje izkušnje z vključevanjem v EU, od prilagajanja pravnega reda do pogajanj za Evropski sporazum o pridružitvi in pogajanj za članstvo, naj bi prenešala na države Zahodnega Balkana. Izkušnje, ki jih je Slovenija pridobila v polpretekli zgodovini, ji lahko nedvomno koristijo pri uveljavitvi v mednarodnem prostoru in še posebej znotraj EU. S sobivanjem v enotni državi v obsežnem obdobju dvajsetega stoletja je nedvomno dobila vpogled v način življenja, poznavanje kulture, jezika in običajev, ki lahko pripomorejo k razumevanju odzivov in razreševanju konfliktov v določenih situacijah. EU je že večkrat poudarila, da pričakuje od Slovenije aktivno sodelovanje pri razpravah o položaju na Zahodnem Balkanu, saj država s takšno zgodovino (in prihodnostjo) v regiji lahko odločilno pripomore k pravilnosti same politike EU na tem območju. (Majcen, Pavlič–Damjan, 1997)

4 STABILIZACIJSKO-PRIDRUŽITVENI PROCES

Evropska komisija implementira in posreduje politiko Evropske unije državam Srednje in Vzhodne Evrope ter Zahodnega Balkana. V okviru teh politik so njene ključne naloge:

- oblikovanje politike in smernic razvoja regije;
- implementiranje in razdelitev pomoči in sredstev, ki jih prispeva Evropska unija regiji;
- poročanje članicam Evropske unije o napredku posameznih držav na poti k pridruženju Evropski uniji;
- pogajanje s posameznimi pogodbenicami v imenu Evropske unije.

Ključne naloge Evropske unije so stabilizacija regije, spodbujanje razvoja, miru in napredka. V zadnjem desetletju je Evropska unija namenila veliko sredstev in truda za doseganje navedenih ciljev. Zahodnemu Balkanu se ta politika posreduje skozi stabilizacijsko pridružitveni proces. Države, ki obsegajo SPP so Albanija, Bosna in Hercegovina, Hrvaška, Nekdanja jugoslovanska republika Makedonija, Srbija ter Črna gora. Že eno leto neodvisno Kosovo pa predstavlja novo samostojno državo, ki je in bo v prihodnje območje oz. regija, s katero se bo Evropska unija morala ukvarjati v precejšnji meri. (Europa enlargement, 2009)

4.1 DEFINICIJA IN NAMEN STABILIZACIJSKO-PRIDRUŽITVENEGA PROCESA

Stabilizacijsko-pridružitveni proces (v nadaljevanju: SPP) je progresivno partnerstvo, v katerem Evropska unija ponuja mešanico trgovinskih koncesij in sporazumov, ekonomske in finančne pomoči in pogodbenih odnosov. Vsaka država napreduje na osnovi izpolnjevanj svojih obveznosti v okviru stabilizacijsko- pridružitvenega sporazuma (v nadaljevanju: SPS). Letna poročila o napredku ocenjujejo pripravljenost držav Zahodnega Balkana pri približevanju Evropski uniji.

Po regionalnem pristopu EU za države Zahodnega Balkana iz leta 1997 je leta 1999 Evropska Komisija oblikovala utemeljitev za bolj ambiciozno vizijo regionalnega razvoja – SPS. Njegovi instrumenti so bili zasnovani na vrhu v Zagrebu novembra 2000. Na vrhu v Solunu junija 2003 so SPS, da bi se bolje spoprijeli z novimi izzivi, dodali še elemente, ki so jih vključili zaradi procesa širitve. Agenda iz Soluna je vpeljala spekter novih instrumentov za podporo reformnega procesa v državah Zahodnega Balkana in približevanju Evropski uniji. Najbolj vplivna od teh novih instrumentov so evropska partnerstva za pristop države kandidatke. Prvi sklop evropskih partnerstev je bil odobren leta 2004: z določitvijo kratkoročnih in srednjeročnih prednostnih nalog, ki jih morajo

države izpolniti, bodo evropska partnerstva pomagala državam Zahodnega Balkana pri njihovih reformah in pripravah za bodoče članstvo. Vse države Zahodnega Balkana imajo možnost bodočega članstva v Evropski uniji, kar je bil tudi cilj, določen na zasedanju Evropskega sveta v Feiri junija 2000, in ki ga je potrdil Evropski svet v Solunu junija 2003. Evropski svet je junija 2005 jasno potrdil te obstoječe zaveze.

Partnerstvo med Evropsko unijo in državami Zahodnega Balkana je v interesu vseh partnerjev: mir, stabilnost, svoboda, varnost in pravica, blaginja, kakovost življenja za države Evropske unije in Zahodnega Balkana. Gledajoč z druge strani pa je neizbežno, da Evropska unija oz. njene razvitejšie članice precejšnja sredstva namenja manj razvitim regijam. Ko bodo države kandidatke ali države članice dosegle določeno raven razvitosti, ji bodo ostajala znatnejša sredstva v proračunu. Hkrati pa upajo na velik, ekonomsko močan trg, ki bo tvoril močno povpraševalno silo. Ob tem velja izpostaviti, da je trud držav kandidatk za čim hitrejše napredovanje nujen, saj se tudi razvite države vse bolj pogosto soočajo z recesijskimi težavami in so vse manj pripravljene financirati razvoj manj razvitih.

Proces SPS želi doseči tri cilje, predvsem:

- stabilizacijo in hiter prehod na tržno gospodarstvo;
- spodbujanje regionalnega sodelovanja in
- pristop k Evropski uniji.

Državam v regiji pomaga graditi njihove zmogljivosti, da sprejmejo in izvajajo tako evropske standarde, vključno s pravnim redom EU, kot tudi svetovne standarde. Države Zahodnega Balkana so v fazi prehoda iz planskega v tržno gospodarstvo. Čeprav drži trditev, da je od planskega sistema nekdanjih socialističnih držav malo ostalo in da je trg tisti, ki narekuje ponudbo in povpraševanje, je težko reči, da so ta tržna gospodarstva stabilna, razvijajoča se in rastoča v tolikšni meri, kot bi lahko bila in kot je potrebno za uspešno vključitev v Evropsko unijo. (Evropska unija, 2009)

4.2 FINANČNA IN TEHNIČNA POMOČ V OKVIRU STABILIZACIJSKO-PRIDRUŽITVENEGA PROCESA

Evropska unija daje predpristopno finančno pomoč državam kandidatkam (trenutno so to: Hrvaška, Turčija in Nekdanja jugoslovanska Republika Makedonija) in morebitnim državam kandidatkam (Albanija, Bosna in Hercegovina, Črna Gora, Srbija, vključno s Kosovom). Tem državam namenja finančna sredstva za pomoč pri uvedbi potrebnih političnih, gospodarskih in institucionalnih reform v skladu s standardi Evropske unije. Reforme, ki so potrebne za članstvo v Evropski uniji, naj bi tudi izboljšale življenje državljanov v državah upravičenkah do pomoči. Pomoč je namenjena politični reformi,

predvsem vzpostavitvi institucij, krepitvi pravne države, človekovim pravicam, varstvu manjšin in razvoju civilne družbe. Preden se država lahko pridruži Evropski uniji, mora imeti delujoče tržno gospodarstvo in biti sposobna vzdržati konkurenčni pritisk ter tržne sile znotraj Evropske unije; pomoč je zato namenjena tudi gospodarski reformi, ki naj bi omogočila gospodarsko rast in boljše možnosti za zaposlitev.

Pomoč pri sprejemanju pravnega reda Evropske unije (obveznosti v zvezi s članstvom) izboljšuje kakovost življenja v državah kandidatkah in morebitnih kandidatkah, saj se usklajujejo s pravnim redom Evropske unije in ga postopno sprejemajo, na primer na področju varstva okolja in boja proti kriminalu, drogam in nezakonitemu priseljevanju. Predpristopna pomoč tudi spodbuja regionalno sodelovanje in prispeva k trajnostnemu razvoju ter zmanjševanju revščine.

Sredstva Evropske unije so namenjena srednjeročnim in dolgoročnim družbenim spremembam ter celotnemu gospodarstvu. Potek reform in pristopnega procesa sta tesno povezana. (Europa enlargement, 2009)

4.2.1 Instrument za predpristopno pomoč (IPA)

Predpristopna pomoč se od leta 2007 pomoč izvaja z enotnim instrumentom, ki se uporablja za države kandidatke in morebitne države kandidatke. Pravna podlaga za to pomoč je Uredba Sveta 1085/2006, sprejeta dne 17. julija 2006. Več podrobnih izvedbenih pravil je določenih v Uredbi Komisije 718/2007 z dne 12. junija 2007. Skupna predpristopna pomoč za sedanji finančni okvir (2007–2013) je 11,5 milijarde EUR. (Evropska komisija, 2009)

Tabela 8: Predpristopna pomoč IPA, okvir za obdobje 2007–2009, v milijonih €

Država	2006	2007	2008	2009
Hrvaška	140,0	138,5	146,0	151,2
Makedonija	43,6	59,5	70,2	81,8
Turčija	500,0	497,2	538,7	566,4
Albanija	45,5	61,0	70,7	81,2
BiH	51,0	62,1	74,8	89,1
Črna gora	59,3	31,4	32,6	33,3
Srbija	195,0	186,7	190,9	194,8
Kosovo	167,0	63,3	64,7	66,1
Skupaj	1.201,4	1.099,7	1.188,6	1.263,9

Vir: SEERECON, 2009

V prihodnje se bodo precejšnja finančna sredstva namenjala vsem državam Zahodnega Balkana – kot je razvidno iz tabele št. 8. Pričakovati je, da bodo manj razvite države prejele več sredstev kot bolj razvite, vendar so tudi v relativno bolj razvitih državah Zahodnega Balkana (npr. Hrvaška) potrebna precejšnja finančna sredstva, predvsem na področju regionalnega razvoja, razvoja človeških virov in podeželja. Manj razvite države pa se v začetnih stadijih predvsem osredotočajo na vzpostavitev institucij, čezmejnega sodelovanja, ipd., šele z vzpostavitvijo osnovnih gospodarsko-političnih elementov pa se lahko posvetijo razvoju manj razvitih področij in/ali prebivalstvu.

Da bi vsaka država čim učinkoviteje dosegla svoje cilje, ima IPA pet komponent:

- pomoč pri prehodu in vzpostavljanju institucij;
- čezmejno sodelovanje (z državami članicami EU in drugimi državami, ki so upravičene do predpristopne pomoči);
- regionalni razvoj (promet, okolje in gospodarski razvoj);
- razvoj človeških virov (krepitev človeškega kapitala in boj proti izključenosti);
- razvoj podeželja.

4.2.2 Pomoč po pristopu držav kandidat k Evropski uniji

V obdobju 2004–2006 je deset novih držav članic, ki so se EU pridružile leta 2004, prejelo sredstva prehodnega vira. Dodeljevanje naročil se je nadaljevalo do leta 2008, plačilo sredstev pa do leta 2009. Bolgarija in Romunija sta prejeli sredstva prehodnega vira leta 2007, izvajanje pa se bo nadaljevalo do leta 2010. Sredstva prehodnega vira zagotavljajo stalno finančno pomoč na številnih temeljnih področjih, ki zahtevajo nadaljnjo krepitev v skladu z zadnjimi poročili o pripravljenosti države kandidatke za pristop. Pomoč se izvaja po razširjenem decentraliziranem sistemu izvajanja (EDIS).

4.2.3 Spremljanje pomoči in ocenjevanje pomoči ter poročanje o napredku Svetu Evropske unije in Evropskemu parlamentu

Nadzor nad izvajanjem predpristopnih programov je v domeni Komisije s svojimi službami v Generalnem Direktoratu za širitev, Generalnem Direktoratu za regionalno politiko, Generalnem Direktoratu za zaposlovanje, socialne zadeve in enake možnosti, Generalnem Direktoratu za kmetijstvo in razvoj podeželja ter delegacijami Evropske komisije v državah upravičenkah. Vzpostavljen je sistem spremljanja, ki zajema skupne odbore Komisije in držav upravičenk za spremljanje. Odbori razpravljajo o izvedbi programov finančne pomoči na podlagi poročil o spremljanju in ocenjevanju ter odločajo o potrebnih popravnihih ukrepih. Spremljanje poteka tudi po sektorjih in projektih.

Generalni direktorat za širitev v skladu s svojo obveznostjo, da poroča Svetu in Evropskemu parlamentu o svojih dejavnostih, vsako leto objavi dve poročili. Prvo

poročilo se imenuje »Poročilo o instrumentih Phare, CARDS ter o predpristopnem in prehodnem instrumentu« in zajema finančno pomoč, ki jo zagotavljajo prejšnji finančni instrumenti Generalnega direktorata za širitev. Drugo poročilo, ki se imenuje »Poročilo o izvajanju finančne pomoči po instrumentu IPA«, zajema dejavnosti, ki jih financira ta predpristopni instrument. (Evropska komisija, 2009)

4.2.4 Prejšnja pomoč

Instrument IPA je začel veljati 1. januarja 2007 in je vso predpristopno pomoč združil v en sam instrument. Uredba Sveta o IPA nadomešča finančne instrumente iz obdobja 2000–2006 Phare, ISPA, SAPARD in predpristopni instrument za Turčijo ter finančni instrument za Zahodni Balkan CARDS. Vsi novi predpristopni ukrepi so zdaj del novega instrumenta predpristopne pomoči. Programi pred letom 2007 in projekti pod nekdanjimi instrumenti bodo postopno zaključeni okrog leta 2010.

Program Phare se je uporabljal za države kandidatke in je v glavnem zadeval ukrepe za vzpostavitev institucij (in s tem povezane naložbe) pa tudi ukrepe za spodbujanje gospodarske in socialne kohezije, vključno s čezmejnim sodelovanjem. Zanj je bil odgovoren Generalni direktorat za širitev. Program ISPA je bil namenjen naložbam na področjih okolja in prometa v državah kandidatkah in je bil v pristojnosti Generalnega direktorata za regionalno politiko. Program SAPARD je podprl razvoj na področju kmetijstva in podeželja v državah kandidatkah in je bil v pristojnosti Generalnega direktorata za kmetijstvo in razvoj podeželja. Program CARDS (Program Skupnosti za obnovo, razvoj in stabilizacijo) se je uporabljal za države Zahodnega Balkana in je podprl cilje in mehanizme procesa stabilizacije in pridruževanja, ki ostaja okvir politike EU za te države do njihove pridružitve.

4.2.5 Program CARDS

Od leta 1991 je Evropska unija namenila 6,8 milijarde € Zahodnemu Balkanu skozi različne programe pomoči. V letu 2000 pa je oblikovala nov program imenovan CARDS (Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation). Namen programa je podpora državam Zahodnega Balkana (Albanija, Bosna in Hercegovina, Hrvaška, takrat Srbija in Črna gora, vključujoč Kosovo ter Nekdanjo jugoslovansko republiko Makedonijo) v SPS. V obdobju 2000 do 2006 je bilo v CARDS programe nepovratno investiranih 5,13 milijarde €; za investicije, institucionalno krepitev ter vse ostale aktivnosti, ki so vodile k:

- obnovi, demokratični stabilizaciji, spravi in vračanju beguncev;
- institucionalnemu in zakonodajnemu krepitvi in razvoju, vključujoč poenotenje z evropsko zakonodajo, normami in pristopi (za zagotavljanje demokracije, upoštevanja zakonodaje, človekovih pravic in medijev, ter svobodnega delovanja na trgu);

- vzdržen ekonomski in socialni razvoj, vključujoč strukturne reforme;
- vzpostavljanje tesnejših odnosov znotraj regije Zahodnega Balkana ter državami Evropske unije in kandidatkami centralne Evrope.

Tabela 9: CARDS Program, finančna pomoč v obdobju 2000–2006, v milijonih €

Država	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	Skupaj
Albanija	33,4	37,5	44,9	46,5	63,5	44,2	45,5	315,5
Bosna in Hercegovina	90,3	105,2	71,9	63,0	72,0	49,4	51,0	502,8
Hrvaška	16,8	60,0	59,0	62,0	81,0	-	-	278,8
Nekdanja jugoslovanska Republika Makedonija	13,0	56,2	41,5	43,5	59,0	45,0	40,0	298,2
Srbija in Črna gora (a)	650,3	385,5	351,6	324,3	307,9	282,5	257,5	2.559,8
Vmesna civilna administracija	10,0	24,5	33,0	32,0	35,0	36,0	35,0	128,5
Regionalni Zahodni Balkan	20,2	20,0	43,5	31,5	23,0	47,9	43,5	229,6
Ostalo (b)	141,5	118,0	11,0	17,0	22,5	19,7	16,1	345,8
Makrofinančna pomoč	70,0	120,0	100,0	15,0	16,0	33,0	50,0	404,0
Skupaj Zahodni Balkan	1.045,7	926,9	756,4	634,8	679,9	557,7	538,6	5.130,2
Hrvaška, Predpristopna pomoč, 2005–2006	-	-	-	-	-	105,0	140,0	245,0
Skupaj s Hrvaško						662,7	678,6	5.385,0

a) Srbija, Črna gora in Kosovo v tedanji skupni sestavi – Črna gora se odcepi 2006, Kosovo 2008
b) Humanitarna pomoč, specifične pomoči, hitre intervencije ter administrativni stroški

Vir: SEERECON; 2009

4.3 TRGOVINSKI SPORAZUMI

Eden ključnih instrumentov integracije držav srednje in vzhodne Evrope ter Zahodnega Balkana Evropski uniji je aktivno vključevanje teh regij v mednarodne trgovinske tokove in vse aktivnosti povezane s tem. Evropska unija zagotavlja uresničevanje tega instrumenta na treh stopnjah oz. ravneh:

- bilateralna raven;

- regionalna raven;
- multilateralna raven.

4.3.1 Bilateralna raven

Evropska unija se s posameznimi državami Zahodnega Balkana konstantno pogaja in sprejema SPS. Trenutno so veljavni že štirje SPS, in sicer z Nekdanjo jugoslovansko republiko Makedonijo (veljaven od 1. maja 2004), s Hrvaško (veljaven od 1. februarja 2005), z Albanijo (veljaven od 1. decembra 2006) ter BiH, ki je bil podpisan maja 2008, s Črno goro jeseni 2007 (v veljavi začasni sporazum) in s Srbijo aprila 2008. Namen SPS ni samo sproščanje in liberalizacija trgovine; liberalizacija je samo eden od segmentov poleg političnih vprašanj, vprašanj zakonodaje ter drugih področij. Vendar so SPS morda najpomembnejši za te države prav z vidika sproščanja trgovine. Evropska unija je do držav pogodbenic pri postavljanju pogojev trgovanja asimetrična v svojo škodo, saj so pogoji trgovanja za pogodbenice ugodnejši kot za države članice Evropske unije. Glavne značilnosti stabilizacijsko-pridružitvenih sporazumov so:

- asimetrična liberalizacija trgovine,
- ekonomska in finančna pomoč,
- podpora demokratizaciji in civilni družbi,
- sodelovanje na področju sodstva in notranjih zadev,
- razvoj političnega dialoga.

Namen teh sporazumov je postopna vzpostavitev območja proste trgovine med EU in državami v regiji. SPS urejajo tudi pravice in obveznosti na področjih, kot so konkurenca, javna naročila in intelektualna lastnina. Končni cilj sporazumov je prinesiti mir, stabilnost in gospodarski razcvet v regijo ter na dolgi rok odpreti možnost za članstvo teh držav v Evropski uniji. (WTO, 2009)

4.3.2 Regionalna raven

Evropska unija ni članica CEFTE (Central European Free Trade Agreement), le-ta namreč vključuje države v tranziciji, ki so sicer na različnih stopnjah razvoja, vendar imajo nekaj skupnih ciljev. Države CEFTE želijo oblikovati tržno gospodarstvo, zagotoviti nadaljnji razvoj in večjo blaginjo svojega prebivalstva, človekove pravice, demokracijo ter celotno ureditev, ki je marsikje že danes primerljiva z razvitimi tržnimi gospodarstvi. Evropska unija pa ta sporazum močno podpira, na drugi strani pa je članstvo v CEFTI pogojeno z aktivnim delovanjem na poti k pridružitvi Evropski uniji. Dokaz uspešnosti in smiselnosti CEFTE so prejšnje članice le-te, ki so vse, brez izjeme, postale države članice Evropske unije. CEFTA je služila kot eden od inštrumentov priprave na članstvo. Sedanje članice CEFTE pa ne samo, da se pripravljajo na vstop v Evropsko unijo in so v različnih fazah pristopa, ampak je že sedanja menjava med državami članicami in državami kandidatki znatna.

4.3.3 Multilateralna raven oz. pridružitve Svetovni trgovinski organizaciji

Študije različnih teoretikov kažejo, da odprta gospodarstva rastejo hitreje kot zaprta. Zaprta gospodarstva so tista, ki jih ščiti država s protekcionističnimi ukrepi. Ponavadi imajo visoko inflacijo in neučinkovito birokracijo. Evropska unija tudi zato močno podpira vstop vseh držav Zahodnega Balkana Svetovno trgovinsko organizacijo (v nadaljevanju: STO). Albanija se je pridružila STO septembra 2000, Hrvaška novembra 2000, Makedonija pa aprila 2003. Bosna in Hercegovina, Srbija in Črna gora so pričele s postopki pridruževanja STO leta 2005. (STO, 2009)

STO je mednarodna organizacija. Ukvarja se s pravili mednarodne globalne trgovine. Njen osnovni cilj je zagotavljanje svobodne, predvidljive in nemotene trgovine med državami, s pomočjo katere bi dosegli večjo blaginjo in premostili ostale omejitve med ljudmi različnih držav. STO je najpomembnejša oziroma edina mednarodna organizacija, ki se ukvarja s pravili mednarodne globalne trgovine med narodi. Rezultat njenega delovanja naj bi bil bolj uspešen, miroljuben in odgovoren ekonomski svet. STO s sedežem v Ženevi je od leta 1995 naslednica Splošnega sporazuma o carinah in trgovini, GATT-a, na istoimenskem dogovoru iz leta 1947 sprejete ustanove (Bijelić, 2002, str. 12).

STO je bila ustanovljena 1. januarja 1995, potem ko je bil Splošni sporazum o carinah in trgovini – GATT preoblikovan v pogodbeno pravila globalne trgovine. V STO je danes vključenih 152 držav članic. Srce sistema, ki je znan pod imenom multilateralni trgovinski sistem, tvorijo sporazumi, ki jih je po pogajanjih podpisala večina svetovnih trgovinskih narodov in so ratificirani v njihovih parlamentih. Ti sporazumi so pravna osnova za liberalizacijo mednarodne trgovine. Pravzaprav so to pogodbe, ki zagotavljajo članicam pomembne trgovinske pravice, prav tako kot obvezujejo vlade, da svojo trgovinsko politiko vzdržujejo v dogovorjenih mejah, ki vsem prinašajo ustrezne koristi. Povzamemo lahko, da je članstvo v STO smiselno predvsem zato, ker je članici zagotovljena enaka obravnava v mednarodnem trgovanju kot vsem ostalim članicam, to pa pomeni, da mora posamezna država vsem državam v STO postavljati enake pogoje poslovanja in trgovanja. Članstvo v STO pa je smiselno tudi zaradi drugih dejavnosti STO, kot so tehnična pomoč in izobraževanje držav v razvoju (smiselno za države Zahodnega Balkana), vodenje postopkov pri trgovinskih sporih, organizacija in administracija sporazumov, vodenje foruma za trgovinska pogajanja, nadzor nad nacionalnimi trgovinskimi politikami itd. Iz naštetega je smiselno zaključiti, da članstvo držav Zahodnega Balkana v Svetovni trgovinski organizaciji lahko le-tem samo pripomore h gospodarskemu razvoju in rasti. (WTO, 2009)

4.4 PAKT STABILNOSTI ZA JV EVROPO

Pakt stabilnosti je bil eden prvih resnejših poskusov mednarodne skupnosti, da zamenja predhode reakcijsko-krizne politike interveniranja na področju JV Evrope s sistemom preventivne strategije. Junija 1999 se je na iniciativo Evropske unije sprejel Pakt stabilnosti za JV Evropo. Sprejelo ga je več kot 40 partneric – držav in organizacij z namenom krepitve držav JV Evrope. Namen Pakta stabilnosti je širitev in zagotavljanje miru, demokracije, spoštovanja človekovih pravic in ekonomske prosperitete z namenom doseganja stabilnosti celotne regije. Ideja Pakta stabilnosti pa je nastala leta 1998, v obdobju zaostrovanje situacije na Kosovu, ko je NATO interveniral in na ta način preventivno stabiliziral področje. Ideja Pakta stabilnosti se je torej porodila z idejo preprečitve; preprečitve v smislu zagotavljanja:

- varnega okolja;
- vzdržnega demokratičnega okolja,
- ekonomske in socialne blaginje.

Partnerji Pakta stabilnosti so:

- države regije (Albanija, Bosna in Hercegovina, Bolgarija, Hrvaška, Moldavija, Črna gora, Romunija, Srbija in Nekdanja jugoslovanska Republika Makedonija);
- države članice Evropske unije in Evropska Komisija;
- ostale države: Kanada, Japonska, Norveška, Rusija, Švica, Turčija, ZDA;
- mednarodne organizacije: UN, OSCE, Svet Evrope, UNHCR, NATO, OECD;
- mednarodne finančne institucije: Svetovna banka (WB), Mednarodni denarni sklad (IMF), Evropska banka za obnovo in razvoj (EBRD), Evropska investicijska banka (EIB), Svet evropske banke za razvoj (CEB);
- regionalne iniciative: Črnomska ekonomska kooperacija (BSEC), Centralno-evropska iniciativa (CEI), jugovzhodno evropska kooperativna iniciativa (SEIC) in jugovzhodno evropski kooperacijski proces (SEECF).

Pakt stabilnosti je politična deklaracija oz. zaveza ter dogovor zgoraj naštetih partnerjev mednarodnega sodelovanja pri razvijanju in zagotavljanju stabilnosti in rasti na področju jugovzhodne Evrope. Pakt stabilnosti nima svoje organizacije, ne neodvisnih finančnih virov ali implementacijskih struktur. Organizacija in udeleževanje Pakta stabilnosti je v rokah Erharda Buseka³ in njegovega 30-članske ekipe. Pomen te ekipe je

³Dr. Erhard Busek ima mandat posebnega koordinatorja. Temelji na Sklepu Sveta (ES) št. 2005/912 z dne 12. decembra 2005 o imenovanju posebnega koordinatorja Pakta stabilnosti za jugovzhodno Evropo za leto 2006. Na podlagi sklepnih ugotovitev z regionalne okrogle mize Pakta stabilnosti, v okviru katere so 30. maja 2006 v Beogradu potrdili tranzicijski načrt prevzemanja odgovornosti na regionalni ravni, in v skladu s sklepi Sveta z dne 12. junija 2006 bo mandat posebno pozornost posvečal dogovorjenemu

usklajevanje, koordinacija, ugotavljanje in zaznavanje razmer ter potreb stabiliziranja ter s tem preprečevanje morebitnega podvajanja dela. Pisarna koordinacijskega tima se nahaja v Bruslju. (MZZ, 2009)

Področja koordiniranja in delovanja:

- demokratizacija in človekove pravice;
- ekonomska obnova, kooperacija in razvoj;
- varnostna politika a.) varnost in obramba ter b.) pravica in notranje zadeve.

prehodu na prevzemanje odgovornosti na regionalni ravni in nujni povezavi s Procesom sodelovanja v jugovzhodni Evropi.

5 TEMELJNI POJMI IN ELEMENTI TMIS

Tesno medinstitucionalno sodelovanje (TMIS) je eden od mehanizmov za izvajanje usmerjene finančne in tehnične pomoči državam kandidatkam, državam potencialnim kandidatkam in državam partnericam v podporo njihovim prizadevanjem za pospeševanje institucionalnih reorganiziranj in jačanj. TMIS predstavlja ključni instrument za razvoj usposobljenosti javne uprave države prejemnice pomoči. Projekti TMIS se prehodno izvajajo tudi v novih državah članicah v prvih letih članstva. TMIS je pobuda Evropske komisije, ki je bila uvedena leta 1998 v okviru priprav za širitev Evropske unije. Zastavljen je bil kot instrument usmerjenega upravnega sodelovanja v pomoč državam kandidatkam zaradi krepitve njihove upravne in pravosodne usposobljenosti pri izvajanju zakonodaje Skupnosti kot prihodnjih držav članic Evropske unije.

Kot partnerji v projektih TMIS na eni strani nastopajo države članice EU in na drugi strani države prejemnice pomoči, to so praviloma države kandidatke za vstop v EU. Institucije in strokovnjaki, ki sodelujejo pri izvajanju projektov TMIS torej nastopajo v imenu države članice EU, ki kot pogodbeni partnerica izvaja projekt TMIS v državi prejemnici pomoči. (SVEZ, 2009)

5.1 KAJ SO PROJEKTI TMIS

Vsebina in ideja TMIS leži v predpostavki, da samo sorodna institucija znotraj EU lahko organizacijsko, poslovno in strokovno pomaga in usposobi za samostojno visokokvalitetno delovanje organizacijo v državi prejemnici pomoči. Gre za prepričanje, da so institucije v EU praviloma visoko strokovne, organizirane in kot take lahko pomagajo državam kandidatkam, potencialnim kandidatkam ali drugim državam, ki so kako drugače povezane z EU (in EU ima interes donirati sredstva v državo kandidatko, potencialno kandidatko ali drugo državo) v njihovi notranji izgradnji.

Država članica ima delujoče institucije. Delovanje institucij pa bi lahko označili za eno najpomembnejših temeljev delujoče države. Ta mehka komponenta, ki determinira pripravljenost države za vstop v EU, se dosega skozi daljše obdobje in so nemalokrat pod vprašajem tudi po vstopu države v EU. Pomembno je, da institucije EU znotraj posameznih držav nenehno prenašajo in pretakajo znanja in izkušnje. Samo prelivanje oz. pretakanje znanja skozi čas pripelje do tistega, čemur EU teži – konvergenca.

Od leta 1998 je bilo v državah kandidatkah uresničenih več kot 1000 projektov TMIS, ki so bili financirani v okviru PHARE ali drugih predpristopnih instrumentov. TMIS ima še

naprej bistveno vlogo v smislu izgradnje institucij v novih državah članicah v okviru prehodnega vira – njegov cilj je bilo zagotoviti stalno podporo krepitvi upravne in pravosodne usposobljenosti v novih državah članicah v obdobju 2004–2006 in ostaja odločilni instrument izgradnje institucij v sedanjih državah članicah (predvsem na Poljskem, v Bolgariji in Romuniji) in državah kandidatkah.

Država članica EU se lahko prijavi na razpis za izvajanje projekta samostojno ali kot partnerica v konzorciju z eno ali več državami članicami, odvisno od obsega projekta. V tem primeru je ena država partnerica vodilna v projektu in prevzame formalno vodenje projekta, druga država partnerica pa prispeva svoje strokovnjake in izvaja dogovorjen del aktivnosti projekta. V imenu države članice lahko projekte TMIS izvajajo le državni organi in pooblaščen organi, ki jim ta status podeli Evropska komisija na podlagi naslednjih petih kumulativnih meril:

- dokazana usposobljenost na področju pravnega reda EU oziroma na področju razpisanega projekta TMIS;
- neprofitna struktura, nekomercialen poslovni namen;
- javna lastnina;
- stalen nadzor s strani vlade in
- ustrezno število stalno zaposlenih.

Pri izvajanju projektov TMIS lahko sodelujejo strokovnjaki, ki imajo praviloma status javnih uslužbencev in lahko dokažejo, da imajo operativne izkušnje na področjih, za katere je razpisan posamezni projekt. Projekti TMIS zahtevajo enega ali več strokovnjakov, ki so napoteni v državo prejemnico za celotno obdobje izvajanja projekta (t.i. rezidenčni projektni svetovalci), poleg tega pa še strokovnjake za krajša svetovanja s posameznih področij.

Projekti TMIS zajemajo celo vrsto aktivnosti in vložkov. Dolgoročne napotitve strokovnjakov držav članic v državne uprave držav prejemnic predstavljajo "ogrodje" projektov TMIS. Ti dolgoročni strokovnjaki se imenujejo rezidenčni projektni svetovalci. Po zaključku projekta TMIS se od države prejemnice pomoči (v nadaljevanju tudi: DP) pričakuje, da je zaradi pomoči ene ali več držav članic EU (v nadaljevanju tudi: DČ) dosegla znaten napredek na opredeljenem področju projekta. V nekaterih primerih en sam projekt TMIS morebiti ni dovolj za doseganje tega cilja, zaradi česar je lahko potrebna cela vrsta dodatnih aktivnosti (projekt TMIS, kratki projekt TMIS ali drugi instrumenti izgradnje institucij), da bi dosegli popolno skladnost z določenimi obveznostmi. Vendar to nikakor ne zmanjšuje potrebe po tem, da ima vsak posamezen projekt jasno opredeljene cilje ter natančen, časovno določen in proračunsko podprt delovni načrt za njegovo doseganje. (SVEZ, 2009)

5.2 TEMELJNA NAČELA VSEH PROJEKTOV TMIS

TMIS lahko deluje le pod pogojem, da je DP v celoti odločena izvesti reforme in reorganizacijo, potrebne v skladu političnimi prednostnimi nalogami, določenimi v okviru širitve ali drugih področij sodelovanja z EU. Dejavnosti TMIS so najbolj primerne za projekte, pri katerih je cilj sorazmerno jasen in je vložek upravnega strokovnega znanja bistvenega pomena. V nekaterih drugih primerih je morebiti bolj primerno uporabiti tradicionalno tehnično pomoč zaradi definiranja različnih možnosti za reforme še pred pristopom k podrobnemu projektu TMIS. TMIS se kot mehanizem pomoči DP za sprejemanje, izvajanje in izvrševanje pravnega reda EU ali drugih političnih ciljev izključno opira na učinkovito upravno sodelovanje DČ z njihovimi sogovorniki v DP.

5.2.1 Vloga države prejemnice

Vloga države prejemnice pomoči je dvojna:

- sodelovati mora s Komisijo zaradi razvoja posebnih projektov TMIS v smislu programiranja;
- sodelovati mora tudi z državo članico s ciljem doseganja obveznih rezultatov konkretnega programa TMIS. Ta zavezanost vključuje visoko raven politične zavezanosti in bolj praktično zavezanost DP z zagotavljanjem človeških in finančnih virov.

Za vsak projekt TMIS se mora zadevna DP pogodbeno zavezati doseganju obveznih rezultatov. Formalno se DP zaveže v obliki »Pogodbe o projektu TMIS« (več o tem: Manual, oddelki 3.8 do 3.10). To vzpostavlja pogodbeni okvir za izvajanje projekta TMIS in določa obveznosti DČ in DP.

Delovni načrt TMIS je zaradi tega več kot seznam storitev, ki jih zagotovi ena ali več DČ državi prejemnici. Predvsem pa morajo biti v njem določene notranje naloge, ki agencijam in oddelkom DP ves čas trajanja procesa omogočajo, da se reformirajo ali celo oblikujejo. Zaradi tega mora DP v delovni načrt vključiti podrobnosti o zadevnih oddelkih ali organih, uradniku/uradnikih, odgovornih za potrebne spremembe in za doseganje željenega rezultata, o razpolaganju s primernimi pisarniškimi prostori in logistiko, proračunskih sredstvih, ki jih je treba mobilizirati, in časovnem razporedu dela, ki ga bo opravljala sama na vsaki stopnji izvajanja projekta. Notranje načrtovanje in priprava sta bistvenega pomena za absorbiranje prispevkov DČ ter za nemoten in neprekinjen napredek.

Visoka zavzetost osebja institucije DP je ključnega pomena. Projekti so časovno omejeni, zato je pomemben čim večji izkoristek dane oz. nudene pomoči znotraj

določenega časa. Institucije, katerih osebje je motivirano, praviloma dosega zastavljene, neredko pa tudi več kot zastavljene cilje. Tukaj velja omeniti, da je ravno zato komunikacija med institucijama DP in DČ bistvenega pomena. Opozorila pa bi tudi, da je eden od razlogov, zakaj neredko TMIS izvajajo isto ali podobno govoreče države, leži tudi tu. Kljub predpostavkam, da bi visokoizobražen kader v institucijah moral govoriti vsaj enega od svetovnih jezikov, je realnost v manj (včasih pa tudi srednje) razvitih državah drugačna.

5.2.2 Vloga države članice

DČ, ki sodelujejo v projektu TMIS, se morajo pogodbeno zavezati doseganju obveznih rezultatov. Komisija bo zagotovila financiranje za kritje stroškov DČ šele po prevzemu obvez. Formalno se DČ zaveže v obliki »Pogodbe o projektu TMIS« (glej oddelke od 3.8 do 3.10). To vzpostavlja pogodbeni okvir za izvajanje projekta TMIS in določa obveznosti uprav v DČ in DP.

Država, ki nosi projekt in ga izvaja, ima praviloma od projekta tudi določene finančne koristi. Posamezniki znotraj posameznega organa se zato za izvajanje le-teh zelo radi odločajo. Poleg navezovanja stikov, širjenja znanja – tudi učenja od prejemnikov pomoči, intelektualnih oz. strokovnih izzivov ipd. je tudi finančni faktor zelo pomemben. Zato je predvsem pomembna zainteresiranost zaposlenih v organih držav članic. Ti morajo redno spremljati objave organov, ki pripravljajo projekte ter nacionalne točke, ki objavljajo razpisane projekte (v našem primeru Služba Vlade Republike Slovenije za evropske zadeve – SVEZ) in ko ta posreduje informacije o razpisanih projektih, je potrebno reagirati - s prijavo in vsemi nadaljnimi dejanji. Torej nihče nikoli ne dodeli projekta organu kot dolžnost ali nujo; za projekt se je potrebno aktivno zavzeti, izkazati interes in voljo, pripraviti načrte, dokazati strokovno usposobljenost in zadostnost kadrov (priložiti življenjepis vseh akterjev, ki naj bi projekt izvajali itd.), šele takrat ima kandidirajoči organ možnost pridobitve projekta.

Pomembno je omeniti, da redno delo institucije oz. organa DČ zaradi dobljenega projekta ne sme trpeti. Delo organa je primarnega pomena in organ DČ mora svoje delo organizirati tako, da poteka nemoteno.

5.2.3 Vloga Evropske komisije

Praviloma deluje v vsaki državi prejemnici pomoči Delegacija Evropske komisije. Ta zastopa Evropsko komisijo in deluje kot Evropska komisija. Evropska komisija mora biti sprotno seznanjena z vsemi bistvenimi spremembami, doseganji ali nedoseganji zastavljenih ciljev ipd., manjše spremembe odobrava in sprotno regulira Delegacija. Delegacija pa nadzira in regulira potek projekta tako, da je v nenehnem kontaktu s

Projektnima vodjema obeh organov, ki izvajata projekt. Delegacija zagotavlja, da vse poteka v skladu z zastavljenimi načrti in pravili.

Ker je Evropska komisija tista, ki projekt financira, je potemtakem tudi tista, ki diktira delovanje in potek dela ter trošenje sredstev oz., je tista, ki nadzoruje vsak korak, ki ga država članica naredi. V svojem delovanju je država članica precej samostojna, potrebno pa je upoštevati pravila in odredbe delovanja in poslovanja, podane s strani Evropske komisije. Evropska komisija nato kontrolira upoštevanje teh pravil. Natančen obseg vloge Komisije pri izvajanju konkretnih projektov TMIS je odvisen od prevladujočega sistema upravljanja (centralizirano ali decentralizirano upravljanje) ter medsebojne pogodbe. V vsakem primeru pa komisija deluje kot podpornik in varuh poštene, pregledne in dosledne uporabe pravil TMIS. Vlogo Komisije se lahko povzame na naslednji način:

- programiranje/načrtovanje (vključno z odobritvijo letnega delovnega načrta in njegovih morebitnih sprememb načrta izvajanja posameznega projekta TMIS);
- začetno usposabljanje RPS na sedežu Komisije;
- spremljanje in ocenjevanje projektov TMIS;
- svetovanje partnerjem pri oblikovanju dobrega delovnega načrta;
- ocena ciljev pogodbe o projektu TMIS.

Pri centraliziranih programih (to je večina programov CARDS) je vloga komisije lahko še bolj poudarjena in vključuje tudi aktivnosti, kot so:

- sprejemanje predlogov za TMIS, ki jih posredujejo DČ;
- odpošiljanje predlogov za TMIS prejemnicam;
- organizacija in vodenje izbirnih sestankov;
- sporočanje rezultatov izbora DČ;
- lahko je član z glasovalno pravico v ocenjevalnem odboru;
- kot opazovalec se udeležuje izbirnih sestankov in sestankov usmerjevalnega odbora za izbor partnerjev DČ;
- odobri pogodbo o projektu TMIS;
- po potrebi zagotovi prejemnici smernice glede postopkov, ki urejajo izmenjavo državnih uradnikov in ureditve TMIS v zadevah, ki jih standardni postopki o javnih naročilih ne zajemajo;
- odobri vmesna četrletna poročila in končno poročilo.

5.2.4 Vloga SVEZ pri medinstitucionalnem sodelovanju

Služba Vlade RS za evropske zadeve (SVEZ) je bila ustanovljena decembra 1997. Pred tem je naloge s področja evropskih zadev opravljal Urad za evropske zadeve v okviru Ministrstva za zunanje zadeve. Področje delovanja SVEZ ureja Odlok o organizaciji in

delovnem področju Službe Vlade RS za evropske zadeve (Ur. l. RS, št. 84/1997, 21/2003 in 87/2005).

SVEZ je osrednji organ slovenske vlade, ki skrbi za koordinacijo evropskih zadev. Ključni cilj delovanja SVEZ je učinkovito uveljavljanje slovenskih interesov v Evropski uniji. Slovenija si v evropskih institucijah tudi prek SVEZ prizadeva prevzeti vlogo oblikovalke politik Evropske unije. Zaradi poglobljanja evropskih povezav je namreč velik del domačih zadev povezan z evropskimi politikami. SVEZ zaposluje številne strokovnjake za evropske zadeve, ki so si nabirali izkušnje med pristopnimi pogajanci Slovenije za članstvo v Evropski uniji. SVEZ kot osrednji organ Vlade RS za koordinacijo evropskih zadev sodeluje z ministrstvi in drugimi vladnimi službami, s predstavništvu Republike Slovenije v tujini, z delovnimi telesi Državnega zbora Republike Slovenije ter s strokovnimi službami ustanov in teles Evropske unije.

Po sklenjenih pripravah za vstop Slovenije v Evropsko unijo opravlja SVEZ številne naloge v zvezi s koordinacijo evropskih zadev. Med drugim usklajuje sodelovanje Slovenije kot članice in njenih predstavnikov pri delu institucij, organov in teles Evropske unije. Za vlado RS nadzira pripravo gradiva o evropskih zadevah (razen o skupni zunanji in varnostni politiki) in sodeluje pri njihovi obravnavi v državnem zboru. Usklajuje uresničevanje veljavnih sporazumov z Evropsko unijo in sodelovanje Slovenije, vezano na tehnično pomoč Evropske unije tretjim državam.

Znotraj SVEZ deluje Sektor za tesno medinstitucionalno sodelovanje v Službi Vlade RS za evropske zadeve, katerega ključne naloge so vezane prav na izvajanje projektov TMIS, in sicer (SVEZ, 2009):

- izvajanje nalog nacionalne kontaktne točke⁴ za projekte institucionalne izgradnje/projekte TMIS, ki se financirajo iz programov EU;
- izvajanje bilateralne tehnične pomoči in projektov TMIS v tretjih državah, ki jih izvaja SVEZ;
- koordinacija aktivnosti RS in nudenje pomoči slovenskim organom pri izvajanju projektov TMIS;
- skrb za sistemske rešitve v RS, povezane z izvajanjem projektov TMIS.

⁴V vsaki državi članici EU in državi prejemnici pomoči je imenovana nacionalna kontaktna točka za projekte institucionalne izgradnje, kamor sodijo tudi projekti TMIS. Naloge Nacionalne kontaktne točke obsegajo:

- sodelovanje in izmenjava informacij z Evropsko komisijo in nacionalnimi kontaktnimi točkami držav članic EU in držav prejemnic pomoči;
- obveščanje slovenskih državnih organov o razpisih (vzpostavljena informacijska mreža v vseh organih državne uprave, v ta namen ima Služba Vlade RS za evropske zadeve odprt elektronski naslov [ncp.svez\(at\)gov.si](mailto:ncp.svez(at)gov.si));
- pregled in oddaja slovenskih ponudb na razpise za izvedbo projektov;
- obveščanje in izobraževanje organov o pravilih za izvedbo projektov in pomoč pri razlagi pravil.

V praksi to pomeni, da se nihče od slovenskih organov, ki bi želeli oddati prijavo na razpisane projekte TMIS, ne more prijaviti sam, pač pa se vse prijave na razpise posredujejo preko SVEZ.

5.3 PRAVILA FINANCIRANJA TMIS PROJEKTOV

Sam obseg sredstev se določi pred začetkom izvajanja projekta. Je premosorazmeren zastavljenim načrtom, obsegom aktivnosti, zastavljenim ciljem in trajanju projekta. Logično je izpeljati predpostavko, da daljši in zahtevnejši kot bo projekt, tem večja finančna sredstva bodo vložena oz. izkoriščena v ta namen. Finančna sredstva namenjena projektu se ne pridobijo v enkratnem znesku, temveč praviloma v treh delih, odvisno tudi od velikosti projekta in sredstev namenjenih projektu.

Vsak projekt ima svoj finančni načrt (t. i. budget). Znesek, določen ob podpisu pogodbe, se v nobenem primeru ne sme spreminjati; budget je razdeljen na več postavk in tudi te postavke so še naprej razdeljene na podpostavke, skladno z aktivnostmi. Znotraj finančnega načrta v času izvajanja projekta lahko pride tudi do posameznih prerazporeditev, vendar te spremembe ne smejo skupaj predstavljati več kot 15 % celotnega zneska finančnega načrta. Vse spremembe, ki presegajo ta odstotek, so mogoče le po predhodni odobritvi Evropske komisije iz Bruslja (vir: Manual, 2005).

Omenjeni Manual obsega večje število pravil trošenja sredstev. Omejitve se nanašajo tako na višino izdatkov za določene honorarje, storitve ipd., kot tudi omejitve v smislu, kaj se ne sme kupovati oz. plačevati. Omejitve so postavljene kot preventiva nesmotrnega trošenja sredstev. Vsa sredstva naj bi se kar najbolje izkoristila v smislu večanja znanja in sposobnosti organizacije DP. V primeru, da se skozi obdobje implementacije projekta pojavi potreba po nakupu določenih fizičnih dobrin (računalniki, tiskalniki ipd.) pa te dobrine po izteku projekta pripadajo DP pomoči oz. konkretni instituciji.

5.4 IZVAJANJE TWINNING PROJEKTOV

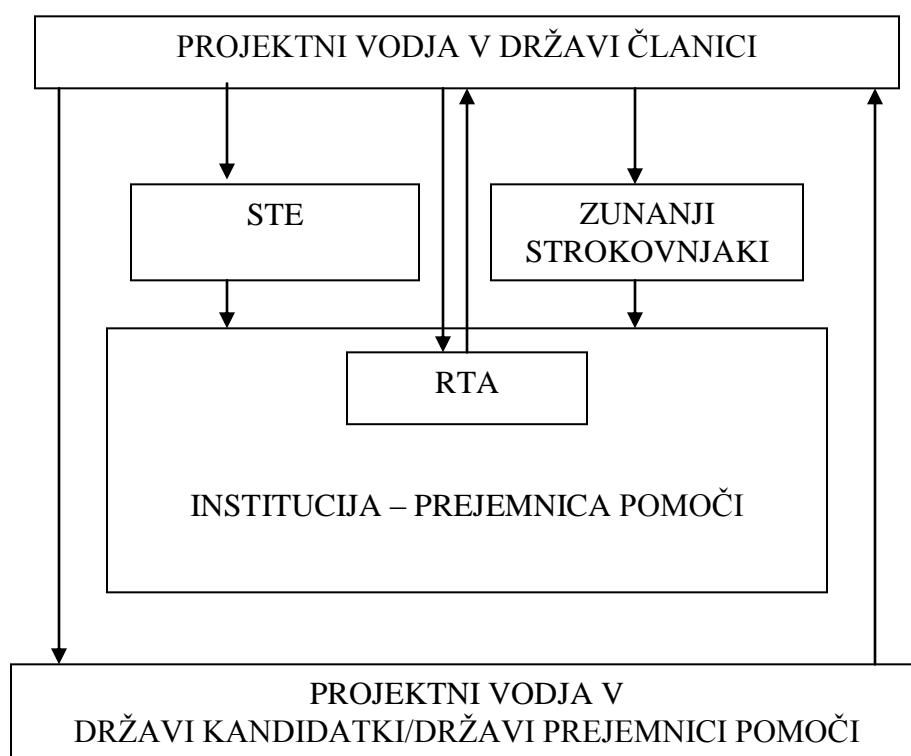
Pravila za izvajanje TMIS projektov so določena v priročniku, imenovanemu Common Twinning Manual (<http://www.svez.gov.si>), ki ga pripravljajo službe Evropske komisije. Njegov namen je zagotoviti usklajen, celovit in uporabniku prijazen vodnik za izvajanje projektov TMIS. Priročnik temelji na izkušnjah, pridobljenih od leta 1998 z izvajanjem več kot 1000 projektov TMIS v državah širitve, vendar pa je njegov cilj upoštevati tudi nedavni razvoj dogodkov. T. i. Manual obsega pravila, navodila, postopke, ki se morajo upoštevati pri izvajanju projektov, hkrati pa vsebuje tudi že formirane obrazce in pogodbe, ki jih morajo izvajalci uporabljati pri delu.

5.4.1 Sodelujoči v projektu TMIS

Vsi projekti TMIS so v osnovi teamski projekti. Team sestavljajo:

- stalni svetovalec oz. Resident Twinning Adviser-ja (RTA),
- »kratkoobdobni« strokovnjaki oz. short-term experts (STA),
- projektni vodja, praviloma eden na strani DP in eden na strani DČ.

Slika 1: Grafični prikaz krogotoka informacij in aktivnosti med sodelujočimi na projektu

Vir: lastna predstavitev

RTA (resident twinning advisor) – rezidenčni projektni svetovalec biva v državi prejemnici pomoči in dnevno pomaga ter svetuje konkretnemu prejemniku pomoči v državi prejemnici. V ta namen se za čas trajanja projekta preseli v državo prejemnico pomoči, pokrivanje vseh teh stroškov pa se zagotavlja skozi finančni načrt projekta TMIS. Je stalno prisoten na organu oz. inštituciji, ki prejema pomoč in aktivno sodeluje v vseh fazah delovanja organa, prenaša znanje in izkušnje iz lastnega – domicilnega organa. Rezidenčni projektni svetovalec deluje samo v okviru klasičnih Twinning projektov, kar pomeni, da se ga v Twinning light projektu ne zagotovi.

Pomembnost in pomen RTA je v tem, da le-ta lahko s svojo vsakodnevno prisotnostjo zazna potrebe, slabosti in prednosti organa in njegovih zaposlenih, ki ga STE oz. strokovnjaki, ki so napoteni za krajša obdobja (praviloma nekajdnevna), ne morejo videti. V skladu s temi zaznanji se nato STE napotijo v državo prejemnico pomoči in delujejo na kritičnih področjih. RTA je tisti, ki s projektnim vodjem spremlja proces napredka, potrebe ipd. in na podlagi tega tudi zagotavlja konkretno potrebno pomoč STE – deluje kot senzor znotraj organizacije.

STE (short term expert) – kratkoobdobni strokovnjaki so strokovnjaki, ki v skladu z načrtom dela v času trajanja projekta večkrat po nekaj dni oddidejo v državo prejemnico. Praviloma jih v državo prejemnico napoti projektni vodja, ki pred tem dobi usmeritve od RTA oz. od predstavnikov države prejemnice o potrebnih segmentih oz. točkah, na katerih je potrebna aktivnost. STE so lahko ali zaposleni znotraj institucije, ki daje pomoč državi prejemnici ali pa so zunanji strokovnjaki, s katerimi institucija države dajalke pomoči sodeluje in so ponavadi visoko usposobljeni. Največkrat pripravljajo seminarje, delavnice, mednarodne konference, pripravljajo pa tudi knjige ali priročnike. Strokovnjaki s konkretnega področja, ki pa niso nujno zaposleni v instituciji, ki nudi pomoč državi prejemnici, na ta način omogočajo vseobsegajočo in obširnejšo pomoč državi prejemnici.

Projektni vodja skrbi za organizacijo in potek projekta, hkrati pa tudi obiskuje državo prejemnico pomoči ter organ, na katerem se izvajajo aktivnosti z namenom nadziranja implementacije projekta, napredka in nadaljnjega planiranja projekta.

Vseskozi poteka medsebojno posvetovanje med projektnim vodjem države članice, projektnim vodjem države prejemnice in rezidenčnim svetovalcem. Projektni vodja poleg tega, da nadzira vsebinski del projekta, implementacijo pomoči, napredek in vse povezano s tem, mora vseskozi smotrno, pregledno in v skladu s pravili, določenimi v Manualu, trošiti finančna sredstva, ki so mu oz. instituciji dana na razpolago. Projektni vodja je tisti, ki skrbi za zagotavljanje ciljev projekta, hkrati pa mora nadzirati medsebojno spremljavo rezultatov s finančnimi izdatki, ki le-temu sledijo; zato mora po izteku vsakega trimesečnega obdobja pripraviti kvartalno poročilo, v katerem Delegacijo Evropske unije v državi prejemnici pomoči obvesti oz. seznaniti s potekom dela, napredkom in finančno realizacijo.

5.4.2 Postopek izvajanja TMIS

Projekt TMIS se izvaja skladno z medsebojno pogodbo, katere sestavni del je tudi delovni načrt t. i, work plan. Twinning light projekti nimajo klasičnega delovnega načrta,

imajo samo okvirni t. i. »fische«⁵, v katerem so nekoliko ohlapnejše določeni cilji projekta in predvidene aktivnosti.

V delovnem načrtu klasičnih projektov pa je določena tako vsebina projekta, cilji kot časovni okvir, ki predstavlja, kako naj bi se plani skozi mesece dosegali. Kvartalna (trimesečna poročila) vsebinsko sledijo načrtu in potrjujejo doseganje ciljev, zastavljenih v delovnem načrtu.

Sam prenos znanja in jačanje organizacije poteka skozi več postopkov:

RTA – dnevno svetovanje rezidenčnega svetovalca (točka 3.1.1);
STE – obiski kratkoobdobnih svetovalcev, ki v nekajdnevni misiji obdelajo določen problem (organizacijski, vsebinski, strokovni ...);
delavnice (workshops) – tu se obdelajo konkretni strokovni problemi, smernice, izkušnje ipd. (sodeluje osebje DP in DČ, včasih tudi drugi strokovnjaki s tega področja);
seminarji – širša tematika, sodelujejo strokovnjaki s tega ali povezanega področja, namenjena širšemu avditoriju, običajni so tudi odzivi v medijih;
priročniki – strokovnjaki v okviru projekta pripravijo uporabne priročnike za konkretno strokovno področje za praktične potrebe osebja in drugih povezanih uporabnikov s tega področja (države prejemnice pomoči), priročniki se distribuirajo v državo prejemnico pomoči brezplačno (ponavadi v nakladi nekaj sto kosov);
knjige – idejno podobno priročnikom (prejšnja točka), a obdelano nekoliko bolj strokovno, namenjeno stroki;
internshipi – večkratni obiski osebja DP v državi članici (konkretni partnerici), kjer osebje DP sodeluje pri dnevnem delu konkretne institucije;
obiski institucij EU – obiski relevantnih institucij s posameznega področja v ostalih državah Evropske unije.

Prepletanje vsega zgoraj naštetega omogoča implementacijo znanja skozi različne vidike oz. postopke prenašanja znanja. Torej se nobeno znanje ne prenaša samo skozi en kanal, temveč se poskuša prenesti na DP skozi več kanalov oz. postopkov – vsi skupaj pa tvorijo celoto.

5.4.3 »Twinning light« kot posebna oblika TMIS

Idejna zasnova light twinninga je zelo podobna klasičnemu twinningu. »Light«, kot že samo ime pove, označuje nekoliko lahkotnejšo verzijo klasičnega twinninga. Ko se znotraj določene institucije države kandidatke ali potencialne države kandidatke zazna potreba po jačanju določenih segmentov te institucije, vendar ta potreba ni

⁵Fische je osnutek projekta, ki podaja okvirne smernice poteka projekta. Ni tako atančno časovno eterminiran kot klasični projekt.

vseobsegajoča in celotna v smislu popolne reorganizacije, se lahko pripravi t.i. light twinning.

Pri t. i. Twinning light projektu ni stalnega referenčnega svetovalca, so samo svetovalci, ki v misijah prihajajo v državo prejemnico pomoči za potrebe utrjevanja strokovnega znanja in veščin članov ter uslužbencev, praviloma pa so tudi projekti vredni le do 250.000 €. V vseh ostalih pogledih veljajo enaka pravila kot za klasične projekte TMIS. Tudi znotraj light twinninga se pripravljajo delavnice, seminarji, priročniki, knjige itd.

5.5 SLOVENIJA IN TMIS

Slovenska ministrstva, državne službe, agencije in komisije se vse raje prijavljajo in v kasnejši fazi prevzemajo obveznost vodenja in implementacije projektov tesnega medinstitucionalnega sodelovanja. Čeprav se po zaključku projekta ti rezultirajo kot korist in napredek institucije prejemnice pomoči, ima tudi izvajalec projekta, konkretno slovenske institucije, nemajhno korist pri izvajanju projekta. Najbolj očitna korist je vsekakor finančna, zaradi katere v prvi vrsti kandidirajo na razpisu in zaradi katere dobi institucija na podlagi zahtevnosti projekta sorazmerna sredstva. Hkrati pa institucija prav tako pri delu pridobi nova znanja in utrdi obstoječa. Izpostavila pa bi tudi mreženje. Tekom projekta se zaposleni na inštitucijah spoznavajo, poznanstva se prelivajo tudi zunaj kroga institucije na samo področje, znanstveno sfero ali strokovno panogo.

Slovenija je bila v preteklosti in je tudi sedaj aktivna na področju izvajanja TMIS. V vsakem trenutku pa potekajo in se objavljajo novi razpisi in natečaji za TMIS, v katerih sodeluje tudi Slovenija oz. njene državne službe.

V nadaljevanju podajam preglednico projektov, v katerih je sodelovala Slovenija v preteklih letih.

Tabela 10: CARDS Zaključeni in projekti v izvajanju - TMIS⁶

ZAKLJUČENI PROJEKTI IN PROJEKTI V IZVAJANJU - TMIS						
	Institucija	Projekt	Država prejemnica	Partnerske države	Faza projekta	Vrednost projekta (mio EUR)
1	Ministrstvo za notranje zadeve	Integrirano upravljanje z mejo -mejna policija (CARDS 2001, CR-01.02.05/02)	Hrvaška	Nemčija kot vodilni partner.	Zaključen (oktober 2002 - januar 2004)	0,50
2	Ministrstvo za notranje zadeve	Reforma azila (CARDS 2001, CR-01.02.04/02)	Hrvaška	Nemčija kot vodilni partner.	Zaključen (marec 2003 - maj 2005)	1,50
3	Ministrstvo za notranje zadeve	Nadaljnja podpora in krepitev usposobljenosti mejnega policijskega direktorata (CARDS 2003, CR-03.04/03.01)	Hrvaška	Nemčija kot vodilni partner.	Zaključen (junij 2004 - oktober 2005)	0,50
4	Služba vlade za evropske zadeve	Prilagajanje pravnega reda na področju notranjega trga (CARDS 2002 FYRM -00.02/01.01)	Makedonija	Slovenija je nastopala samostojno.	Zaključen (september 2004 - november 2005)	1,50
5	Služba vlade za evropske zadeve	Pomoč Sektorju za prevajanje v okviru Direktorata za evropske integracije v BIH (CARDS 2004, BA 04.03/01.06 Twinning light)	Bosna in Hercegovina	Slovenija nastopa samostojno.	Zaključen (januar 2006 – oktober 2006)	0,15
6	Ministrstvo za finance (kontakt Lea Jagodič Lakočević)	Podpora hrvaškemu sistemu državnih pomoči (CARDS 2002, CR 02.05.01)	Hrvaška	Nemčija kot vodilni partner.	Zaključen (junij 2005 - december 2006)	0,80
7	Ministrstvo za finance (Kontakt Blanka Primec)	Podpora hrvaškemu sistemu javnih naročil (CARDS 2002, CR 02.03.01)	Hrvaška	Nemčija kot vodilni partner.	Zaključen (junij 2005 – december 2006)	0,86
8	Državna revizijska komisija (Kontakt Vesna Cukrov)	Krepitev Državne komisije za nadzor postopkov javnih naročil (CARDS 2002, CR 02.03.01)	Hrvaška	Slovenija nastopa samostojno.	Zaključen (junij 2005 - december 2006)	0,60
9	Statistični urad RS (Kontakt Andreja Hočevnar)	Posodobitev statistike dela (CARDS 2003, CR03-IB-SO-01)	Hrvaška	Danska kot vodilni partner in Finska kot sodelujoči partner.	Zaključen (september 2005 - december 2006)	0,35
10	Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (Kontakt Marko Verbič)	Izgradnja institucionalne sposobnosti znotraj ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in upravljanje z vodnimi viri (CARDS 2004, SR 04.02/04.01)	Srbija in Črna gora	Nizozemska kot vodilni partner, Velika Britanija kot sodelujoči partner.	Zaključen (januar 2005 – december 2006)	1,80
11		Krepitev učinkovitosti in	Srbija	Nemčija kot vodilni	Poteka	1,50

⁶ Nadaljevanje tabele na naslednji strani.

	Ministrstvo za pravosodje (Kontakt Rok Šteblaj)	spodobnosti delovanja Ministrstva za pravosodje (CARDS 2004, SR 04.01 /02.01)		partner.	(november 2004 - maj 2007)	
12	Statistični urad RS (Kontakt Andreja Hočevar)	Podpora sektorju za statistiko BiH - faza III (CARDS 2005, BA 05-IB-ST-01)	Bosna in Hercegovina	Italija kot vodilni partner, Danska in Madžarska kot sodelujoči partner.	Poteka (marec 2006- marec 2008)	1,45
13	Generalni sekretariat vlade, Ministrstvo za javno upravo, Služba Vlade RS za zakonodajo (Kontakt Mateja Fajs)	Krepitev Generalnega sekretariata Sveta ministrov Bosne in Hercegovine (CARDS 2005, BA 04-IB-OT-05)	Bosna in Hercegovina	Francija kot vodilni partner.	Poteka	0,50
14	Služba vlade za evropske zadeve	Izgradnja institucij in krepitev njihovih sposobnosti v evropskem integracijskem procesu (CARDS 2004, SR 04.02/01.02)	Srbija in Črna gora	Francija kot vodilni partner.	Poteka (februar 2006 – januar 2008)	2,50
15	Statistični urad RS (Kontakt Andreja Hočevar)	Podpora Državnemu statističnemu uradu (CARDS 2005, FYRM 05-IB-ST-01)	Makedonija	Nemčija kot vodilni partner.	Poteka	1,00
16	Slovenski inštitut za kakovost, Tržni inšpektorat, Ministrstvo za gospodarstvo (Kontakt Leon Kos, Saša Prešeren)	Sistem nadzora na trgu na področju tehničnih proizvodov (HR 05 IB OT 01)	Hrvaška	Nemčija junior partner.	Poteka.	1,10
17	Zavod RS za zaposlovanje	Krepitev institucionalne usposobljenosti Državne agencije za delo in zaposlovanje Bosne in Hercegovine (BA06-IB-OT-03-TL)	BIH	Slovenija nastopa samostojno.	Poteka.	0,20

Vir: SVEZ, 2009

5.6 TMIS V DRŽAVAH ZAHODNEGA BALKANA

V nadaljevanju je prikazana tabela, v kateri je razvidno število projektov TMIS v obdobju 2000–2006. Od leta 2000 dalje število projektov narašča, prav tako narašča tudi povprečna vrednost projekta. V letu 2005 in 2006 pa se rast nekoliko upočasni predvsem na račun novih desetih članic Evropske unije, katerim Evropska unija namenja nekoliko več pozornosti oz. jih postavi na prioriteto mesto, saj je umestitev desetih novih držav v Evropsko skupnost zahtevna naloga.

Tabela 11: Število in vrednost Cards Twinning Projektov v obdobju 2000–2006 v €

Leto	Pogodbena vrednost	Število projektov	Povprečna vrednost projekta
2000	1,50	1	1,50
2001	7,40	8	0,93
2002	12,80	16	0,80
2003	10,10	13	0,78
2004	25,90	26	1,00
2005	23,20	16	1,45
2006	4,20	6	0,70
Skupaj	85,10	86	0,99

Vir: Evropska Komisija, 2009

V tabeli 11 je predstavljeno število projektov po sektorjih in državah. Največ projektov se odvija na Hrvaškem, v Srbiji in nato v Nekdanji jugoslovanski republiki Makedoniji. Hrvaška in bivša jugoslovanska republika Makedonija sta državi kandidatki za vstop v Evropsko unijo, zato je večje število projektov razumljivo, prav tako je Srbija in Črna gora⁷ izmed potencialnih držav kandidatka najresnejša kandidatka za vstop v Evropsko unijo oz. ima perspektivo, da najhitreje postane najprej kandidatka za vstop, nato pa še članica EU.

Tabela 12: CARDS Twinning projekti po sektorjih 2000–2006

Sektor	AL	BIH	HR	MAK	S&ČG	SKUPAJ
Kmetijstvo in ribištvo	0	1	5	0	5	11
Okolje	0	0	1	1	1	3
Stukturna sredstva	0	0	0	0	0	0
Socialne politike	1	0	1	0	3	5
Javne finance in notranji trg	2	0	10	3	1	16
Pravica in notranje zadeve	6	4	18	6	2	34
Transport, energija in telekomunikacije	0	2	0	0	2	4
Ostalo	1	3	3	1	3	11
Skupaj	10	10	38	11	17	86

Vir: Evropska komisija, 2009

⁷Tukaj sta Srbija in Črna gora omenjeni kot ena država zato, ker sta v konkretnem obdobju bili še združeni, tako da ju obravnavam skupaj.

Iz zgornje tabele pa je prav tako razvidno, da se največ sredstev namenja javnim financam in notranjemu trgu ter pravici in notranjim zadevam; največje število institucij se namreč nahaja ravno v omenjenih sektorjih, prav tako pa je delovanje ravno teh sektorjev ključnega pomena za delovanje države kot takšne, močnega zunanjega in notranjega ustroja, ki zagotavlja sposobnost vključitve države v Evropsko unijo.

O kvantitativnih kazalcih pri TMIS projektih je zelo težko govoriti. Kadar govorimo o institucionalni izgradnji, mislimo predvsem na kvaliteto delovanja, organiziranosti in posledično na visoke standarde končnih storitev, ki jih s tem ustvarjajo. Prav zato ne obstajajo konkretni statistični podatki ali merjenja stanja prej – potem. Gre za t.i. mehka nemerljiva izboljšanja delovanja institucij, ki tako zagotavljajo vsesplošno izboljšanje standardov v državi.

V poročilu Evropske komisije (Cooper, Johansen, 2003) je navedeno, da je splošno prepričanje vseh držav kandidat in potencialnih držav kandidat, da so TMIS projekti koristni in kot takšni najboljša možna rešitev za jačanje in izgradnjo institucij in državnega aparata. Kot je bilo v diplomski nalogi že večkrat omenjeno, pa poleg institucionalne izgradnje, konkretna institucija mreži svoje poslovne vezi z tujino, saj pri institucionalni izgradnji največkrat sodelujejo strokovnjaki s konkretnega področja iz drugih držav članic. Tudi po zaključenih projektih najpogosteje sodelovanje med institucijami ostaja in ne preneha, s tem pa se permanentno zagotovi prelivanje koristi, spoznanj in izkušenj med institucijama, ki sta bili predhodno povezani s TMIS-om.

Na vprašanje, ali so TMIS projekti najboljša rešitev pri institucionalni izgradnji, je najverjetneši odgovor, da so. V tem trenutku oz. skozi leta se ni pojavila nobena konkretnejša rešitev, ki bi zagotavljala institucionalno izgradnjo. Hkrati pa so očitni napredki v državah Zahodnega Balkana, v smislu izgradnje institucij, priprave zakonov, regulativ ipd. Kadar govorimo o pripravi novih zakonov, so najpogosteje tudi ti predmet oz. del projekta. Zelo pogosto namreč tudi institucije držav članic sodelujejo v okviru projekta, pri pripravi nove zakonodaje na določenem področju države kandidatke, ki je usklajena z evropsko. Težko bi bilo povleči zaključek, do kam vse sežejo koristi teh projektov. Vendar je več kot očitno, da koristi so, verjetno še večje, kot si mislimo.

6 ZAKLJUČEK

Države Zahodnega Balkana predstavljajo vez med Zahodno in Vzhodno Evropo in so tako za Evropsko unijo kot za Slovenijo izjemno pomembne; predstavljajo pa tudi velik tržni in investicijski potencial. Vendar ne moremo govoriti samo o interesih, lahko tudi rečemo, da si Evropska unija želi napredek in prosperiteto v svojem osrčju in ne ekonomsko in socialno ogrožene države.

Evropska unija vse od zgodnjih devetdesetih let namenja precejšnja finančna sredstva v države Vzhodne in Centralne Evrope ter obravnavane države Zahodnega Balkana. Vseskozi oblikuje programe in tudi te vedno znova posodablja v skladu s potrebami in novimi znanji. Mnoge države, ki so bile vključene v programe oz. procese pridruževanja in s tem izpolnjevanja pogojev pridružitve, so danes polnopravne članice EU, kar nam daje slutiti, da je samo vprašanje časa ter aktivnega delovanja držav Zahodnega Balkana na vseh področjih, ki jih Evropska Unija potencira, da tudi te postanejo članice EU.

Države Zahodnega Balkana se v ekonomskih, političnih, pravnih, socialnih, okoljskih in drugih pogledih vse bolj približujejo standardom Evropske unije, kar je pohvalno, a je potrebno še ogromno dela, finančnih vložkov in političnih prizadevanj, da bi države postale v pravem pomenu besede močne države, ki bodo kos vsem pritiskom znotraj Evropske unije. Tudi brez prizadevanj za vstop v EU, bi pot, na kateri so države Zahodnega Balkana danes, bila neizbežna, saj stari sistem socializma, komunizma in planskega gospodarstva ni več deloval.

Interes Evropske unije in apetiti investorjev v Zahodni Balkan vse bolj naraščajo. Investicije na Zahodni Balkan iz leta v leto rastejo, predvsem zaradi nizkih cen proizvodnih dejavnikov in nizkih davčnih stopenj ter dostopa do velikega trga – zaradi ugodnih asimetričnih trgovskih režimov in izvoznih pogojev. Mednarodna menjava se sicer nekoliko zmanjšuje, vendar gre pričakovati, da se bo trend v prihodnje, predvsem po pridružitvi Evropski uniji, ko bodo vse trgovinske ovire ukinjene, obrnil v nasprotno smer. Ugotavljam, da je kljub upadanju menjave med EU in državami Zahodnega Balkana, Evropska unija najpomembnejša trgovinska partnerica držav Zahodnega Balkana.

Skozi diplomsko delo sem podrobno predstavila tesno medinstitucionalno sodelovanje. Bistvo TMIS je sodelovanje večjih in neveščih, tistih, ki so že "uspeli" in tistih, ki še bodo. Najpomembnejše je sodelovanje in prelivanje znanja med sorodnimi institucijami držav članic in držav kandidatk ter potencialnih držav kandidatk. Evropska unija donira finančna sredstva ter omogoča tovrstne projekte, saj se zaveda, da je edini način doseganja evropskih standardov delovanje posameznih institucij držav prejemnic

tovrstne pomici. Tesno medinstitucionalno sodelovanje poleg institucionalne izgradnje zagotavlja prepletanje in mreženje predstavnikov različnih narodnosti, ki poleg strokovnega širjenja znanja zagotavljajo tudi širjenje nazorov, znanja in prilagajanja v različnih vedenjskih in kulturnih situacijah. Vse to pa na drugi strani še dodatno utrjuje Evropo.

Lahko zaključimo, da so države Zahodnega Balkana na pravi poti, vendar bo za bistven napredek najprej potrebno urediti vsa politična nesoglasja in odprta vprašanja. Šele takrat se bodo lahko posvetili pomembnejšim ekonomskim težavam, ki so bolj ali manj v vsaki državi Zahodnega Balkana najbolj pereč problem.

Bistveno je, da države Zahodnega Balkana ohranijo voljo in moč ter ostanejo na pravi poti, EU pa jim pri tem nudi vso potrebno pomoč in podporo, predvsem s prizadevanjem za stabilizacijo razmer v regiji. V vseh pogledih se države Zahodnega Balkana vse bolj približujejo Evropski uniji in kar je morda še pomembneje, te države vse bolj tudi Evropska Unija vidi v svoji skupnosti.

LITERATURA

1. Accetto, M. Izgradnja Evrope. Uradni list, Ljubljana, 2006.
2. Altzinger, W. Impacts of foreign direct investments on banking sectors in South East European countries. Economic Policy Institute, Sofija, 2007.
3. Benko, R. Poslovati s Hrvaško. Poslovni priročnik. Center za mednarodno sodelovanje in razvoj, Gospodarska zbornica Slovenije, Ljubljana, 2002.
4. Bijelić, P. Svetska trgovinska organizacija. IGP »Promotej«, Beograd, 2002.
5. Bufon, M. The Western Balkans a European Challenge. Založba Annales, Koper, 2006
6. Country expertise: Albania, Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Montenegro and FRY Macedonia. <http://www.wiiw.ac.at>. 11.1.2009
7. Estrin, S. Foreign Direct Investment in Central and Eastern Europe. The Royal Institute of International Affairs, London, 1997.
8. Fabjan, B. Svetovna trgovinska organizacija v procesu globalizacije. [diplomsko delo], Ekonomska fakulteta, Ljubljana, 2004.
9. Gacs, J. & Wyzan, M. The European Union and the rest of the World: complements or substitutes for Central and Eastern Europe? International Institute for Applied Systems Analysis, Luxeburg, 1998.
10. Ger, G. Globalno gospodarstvo in kulturna različnost. Časnik Finance, Ljubljana, 2005
11. Investment Opportunities in Bosnia and Herzegovina, Fifth Edition, 2008
12. Ješovnik, P. & Bobek, V. Evropska unija: zgodovina, ustanove, politike in evropski model družbe. Visoka šola za management, Koper, 2000.
13. Kumar, A. Mednarodna ekonomika. Ekonomska fakulteta, Ljubljana, 1999.
14. Kumar, A. Ekonomika Evrope, [študijsko gradivo]. Ekonomska fakulteta, Ljubljana, 2002.

15. Majcen, B., Pavlič-Damijan, J. & Erjavec, E. Ocena učinkov prostotrgovinskega sporazuma z državami CEFTA na slovensko gospodarstvo, Inštitut za ekonomska raziskovanja, Ljubljana, 1997.
16. Medjak, V. Članek Stabilizacijsko-pridružitveni sporazum med EU in Srbijo, Mednarodno poslovno pravo,(18) 3-6, 2007.
17. Mencinger, J. Prispevek Deset let pozneje tranzicija – uspeh ali nekaj vmes, Gospodarska gibanja, Ljubljana, 2000.
18. Moussis, N. Access to European Union: Law, Economics, Policies. Rixensart (Belgium); European Study Service, 1999.
19. Mrak, M. Mednarodne finance, Gospodarski Vestnik, Ljubljana, 2002
20. Mrak, M. Prispevek Pristopni proces Republike Makedonije k Evropski Uniji: pretekli razvoj dogodkov, trenutna dogajanja in prihodnji izzivi, Prestrukturiranje podjetij v globalizaciji, Ljubljana: Časnik Finance, 2007, 361-383.
21. Ozawa, T. Foreign Direct Investment and Economic Development, transitional corporations, New York, 27–54, New York, 1992.
22. Pashaj, G. & Bajrami, S. Albanski poslovni vodič. Založba Sloalbam, Škofja Loka, 2005
23. Prlić, J. Članek Bosna i Hercegovina na putu izgradnje održive ekonomije, Ekonomsko-poslovna fakulteta, Banja Luka: Institut za ekonomsko diagnozo in prognozo, Godišnji Bilten, 2002, 57-74.
24. Prodi, R. Moja Evropa. Biblioteka Diplomacija, Beograd, 2002.
25. The Path to European Integration. Sarajevo International Conference of the School of Economics and Business. University of Sarajevo, School of Economics and Business, Sarajevo, 2006.
26. The Road to Stability and Prosperity in South Eastern Europe. World Bank, Washington, 2002.
27. Transition report update. European Bank for reconstruction and development, Brussels, 2007.

VIRI

1. Letna statistična poročila dunajskega Inštituta za mednarodne ekonomske študije. www.wiiw.ac.at. 25.2.2009.
2. Predsednik Državnega zbora na parlamentarnem srečanju o Zahodnem Balkanu. <http://www.dz-rs.si>. 10.6.2008.
3. Predstavitev države Bosna in Hercegovina. <http://www.izvoznookno.si/podatki/bih/predstavitev>. 10.1.2009.
4. Predstavitev države Hrvaška. <http://www.izvoznookno.si/podatki/hrv/predstavitev>. 10.1.2009.
5. Predstavitev države Srbija. <http://www.izvoznookno.si/podatki/srb/predstavitev>. 10.1.2009.
6. Predstavitev države Bivše jugoslovanske republike Makedonije. <http://www.izvoznookno.si/podatki/mk/predstavitev>. 10.1.2009.
7. Predstavitev TMIS projektov na spletnih straneh Službe vlade RS za evropske zadeve na <http://www.svez.gov.si>. 15.1.2009
8. Sporočilo Komisije Evropskemu Svetu in Parlamentu: Strategija širitve in glavni izzivi za obdobje 2007-2008. http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/strategy_paper_sl.pdf. 15.1.2008.
9. Stabilizacijsko pridružitveni proces in širitev evrope. <http://www.europa.eu/enlargement>. 12.1.2009.
10. Širitev Evropske unije. www.evropa.gov.si. 15.1.2009.
11. The European Commission and EU policy towards South East Europe. <http://www.seerecon.org/gen/ecrole.htm>. 6.4.2008.
12. What is the World Trade Organization. <http://www.wto.org>. 15.1.2009.

SEZNAM SLIK IN TABEL

Slika 1: Grafični prikaz krogotoka informacij in aktivnosti med sodelujočimi na projektu;	str 45
Tabela 1: Zahodni Balkan – formalni odnosi z EU;	str. 7
Tabela 2: Osnovni ekonomski indikatorji za Hrvaško, za leti 2007 in 2008;.....	str.15
Tabela 3: Osnovni ekonomski indikatorji za Makedonijo, za leti 2007 in 2008.....	str.17
Tabela 4: Osnovni ekonomski indikatorji za Albanijo, za leti 2007 in 2008;.....	str.18
Tabela 5: Osnovni ekonomski indikatorji za BiH, za leti 2007 in 2008;.....	str.22
Tabela 6: Osnovni ekonomski indikatorji za Srbijo, za leti 2007 in 2008;.....	str.24
Tabela 7: Osnovni ekonomski indikatorji za Črno goro, za leti 2007 in 2008;.....	str.25
Tabela 8: Predpristopna pomoč IPA, okvir za obdobje 2007–2009, v milijonih €;..	str.30
Tabela 9: CARDS Program, finančna pomoč v obdobju 2000–2006, v milijonih €;..	str.33
Tabela 10: CARDS Zaključeni in projekti v izvajanju – TMIS;.....	str.49
Tabela 11: Število in vrednost Cards Twinning Projektov v obdobju 2000–2006;..	str.51
Tabela 12: CARDS Twinning projekti po sektorjih 2000–2006;.....	str.51

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC

AL – Albanija

BDP – Bruto družbeni proizvod

BiH – Bosna in Hercegovina

BND – Bruto nacionalni dohodek

BSEC - Črnomska ekonomska kooperacija

CARDS - Community Assistance for Reconstruction, Development and Stability in the Balkans

CEB – Council of European Bank for Reconstruction and Development, Svet evropske banke za razvoj

CEFTA – Central European free trade agreement, Centralno-evropski sporazum o prosto trgovini

CEI - Centralno-evropska iniciativa

ČG – Črna gora

DČ – Država članica

DP – Država prejemnica

EBRD – European Bank for reconstruction and development, Evropska banka za razvoj in obnovo

EIB – European Investment Bank, Evropska investicijska banka

EC / EK – European Commission, Evropska komisija

ED – European Delegation, Evropska delegacija

EDIS – Extended decentralized implementation system, Razširjen decentraliziran sistem izvajanja

EU – Evropska unija

GATT – General agreement on Tariffs and Trade, Splošni sporazum o tarifah in trgovini

HDZ – Hrvatska demokratska zajednica

HR – Hrvaška

ICTY – International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, Mednarodno kazensko sodišče za nekdanjo Jugoslavijo

IMF – International monetary fund, Mednarodni denarni sklad

IPA – Instrument for pre-accession Assistance, Instrument za predpistopno pomoč

ISPA - Instrument for Structural Policies for Pre-Accession

MAK/fYRoM – Makedonija/Nekdanja jugoslovanska republika Makedonija

MKSJP – Mednarodno kazensko sodišče za nekdanjo Jugoslavijo

NTI – Neto tuje investicije

PEU – Pogodba o evropski uniji

PHARE - Poland and Hungary: Assistance for Restructuring their Economies

PL – Project Leader, projektni vodja

PPP – Purchase Power Parity/družbeni proizvod s popravkom za primerjalno kupno moč domače valute

RCC – Regional Co-operation Council/Svet za regionalno sodelovanje

RS - Republika Slovenija

RTA – Resident Twinning advisor/Rezidenčni svetovalec

SAP – Stabilizacijsko asociacijski proces (pridruževanja)

SAPARD - Special accession programme for agriculture and rural development, Posebni pristopni program za kmetijstvo in kmetijski razvoj

SEECF - South East European Co-operation Process/jugovzhodni evropski kooperacijski proces

SEIC – Sout East European Co-operation Inicative/jugovzhodna evropska kooperativna iniciativa

SPP – Stabilizacijsko pridružitveni proces

SPS – Stabilizacijsko pridružitveni sporazum

SR – Srbija

SVEZ – Služba Vlade Republike Slovenije za evropske zadeve

STE – Short term expert/Kratkoobdobni strokovnjak

STO – Svetovna trgovinska organizacija

TLV – trajni lastni viri

TMIS – Tesno medinstitucionalno sodelovanje

UVP – Urad visokega predstavnika

WB - World Bank/Svetovna banka

WTO – World Trade Organization

ZB – Zahodni Balkan

IZJAVA O AVTORSTVU IN NAVEDBA LEKTORJA

Podpisana Darka Kopavnik, rojena 11.3.1967 na Jesenicah, s svojim podpisom potrjujem, da sem avtorica diplomske naloge z naslovom: Tesno medinstitucionalno sodelovanje in stabilizacijsko asociacijski proces: Pot Zahodnega Balkana k pridružitvi Evropski uniji.

Strinjam se z objavo diplome na spletu.

Podkoren, 19. 03 .2009

Podpis:

Diplomsko delo z naslovom: Tesno medinstitucionalno sodelovanje in stabilizacijsko asociacijski proces: Pot Zahodnega Balkana k pridružitvi Evropski uniji je lektorirala Mateja Cuznar, profesor slovenščine.